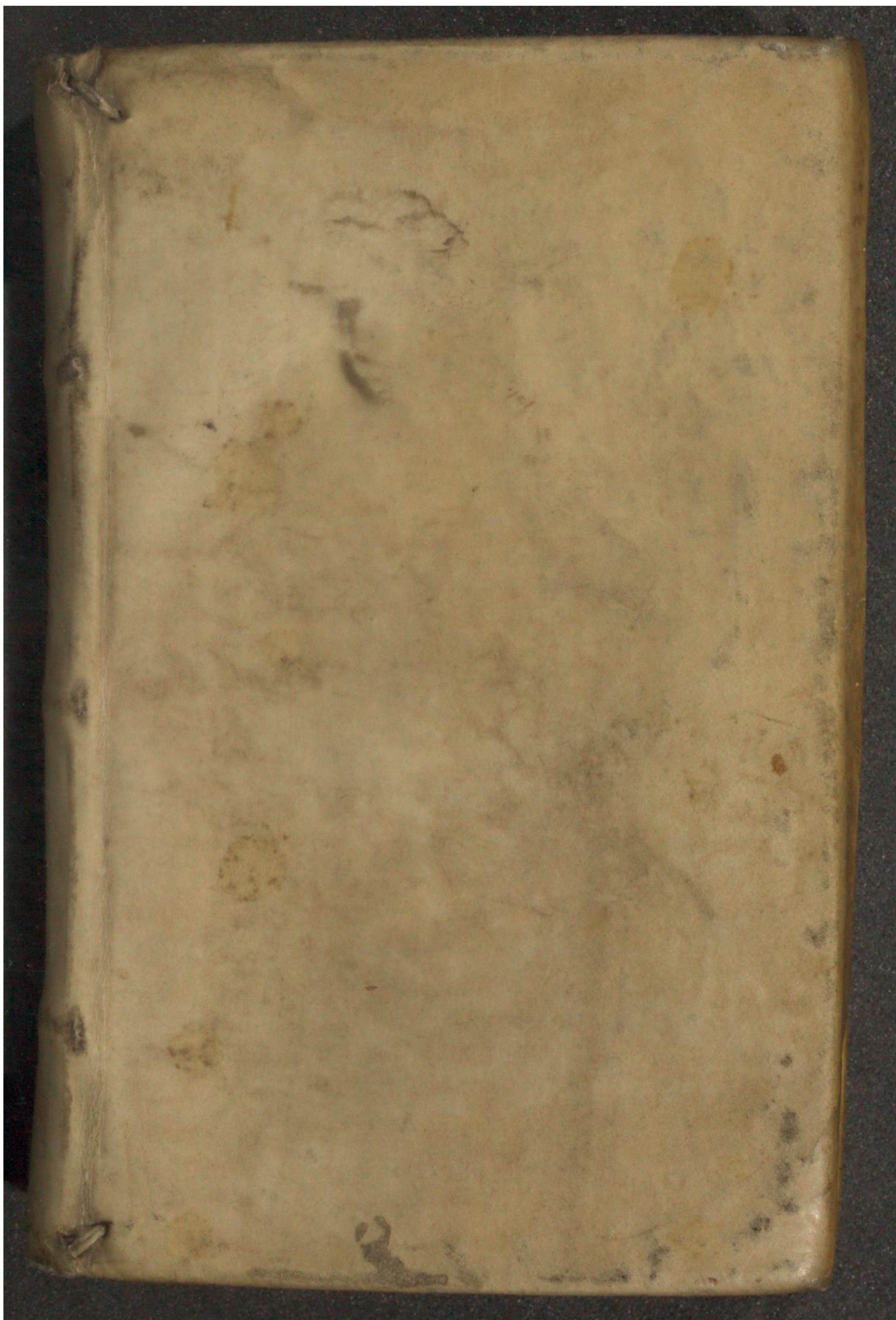
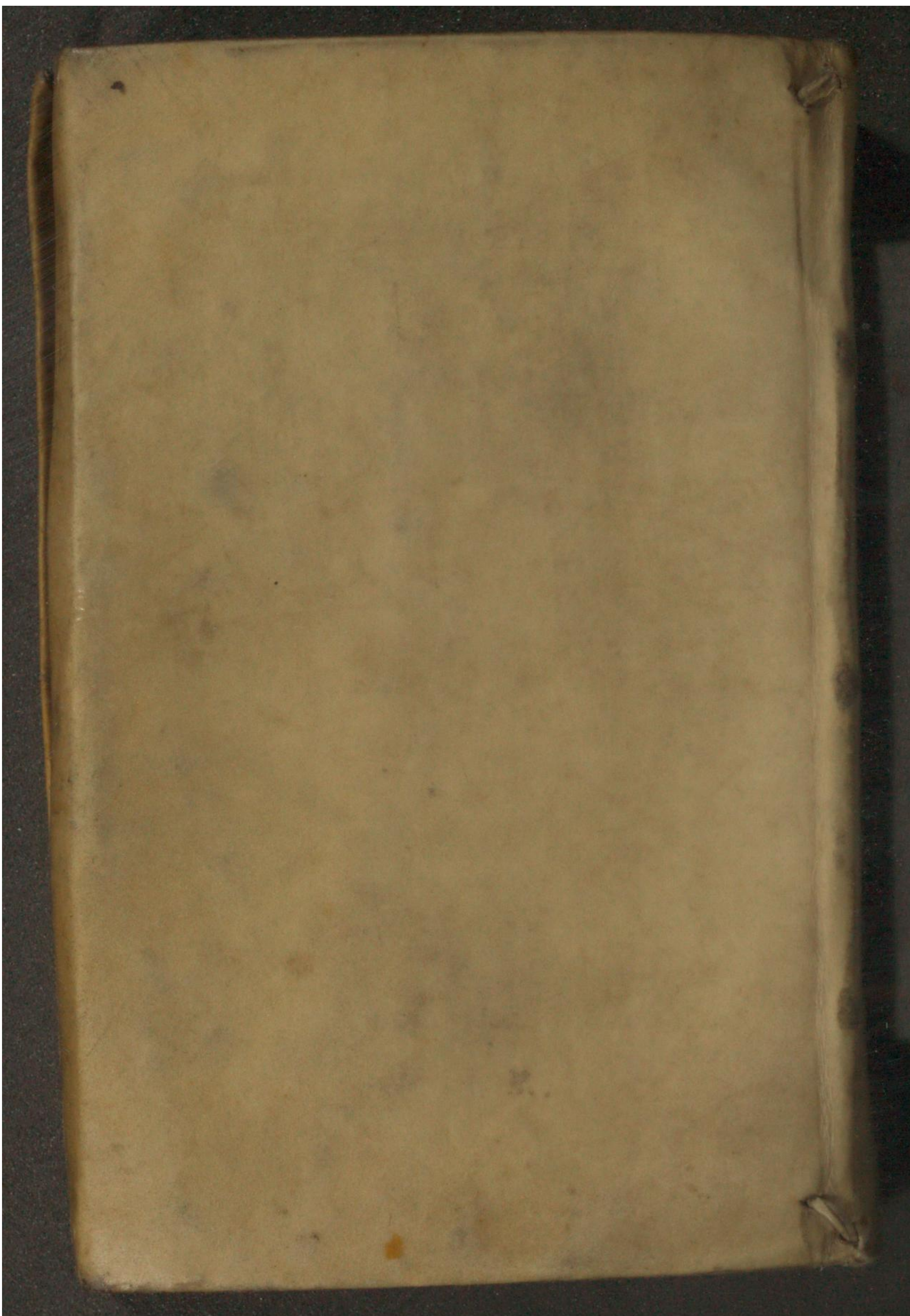

PEST-BOECK

Ofte Remedien teghen de

Pestilentiale Cortse,

Ende om

De Contagieuse Sieckte

Te ghenesen / met haer Symthomatha, ende gheexperimenteerde Recepten / midtsgaders voor de Pockens ende Maeselen der jonghe Kinderen.

By een vergadert uyt diversche Autheuren / ende in't licht ghebrocht:

Door M. WOUTER vanden PERRE ghesvvoren Chyrurgijn der Stadt van ANTWERPEN.

t'ANTWERPEN,

By Hendrick Aertssens / inde Cammerstraet / inde witte Lelie. 1633.

SONNET.

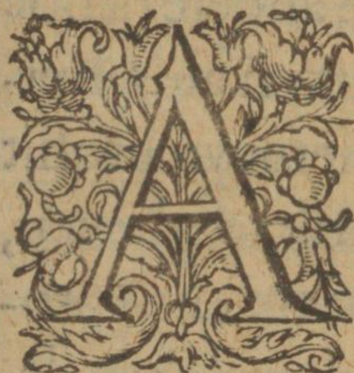
EEn eerlijck ghefchenck, een lieffelijcke bloeme
Een uytghelefen Peerle, een coftelijck Iuvveel
My coopende, foo crijcht ghy (o Lefer) t'uvven deel
De daet cant vvijfen, niet ijdelijck ick roeme
Denckt ghy op't gelt? t is hondertmael meer vveerdich
Al vvaerender maer, fom vvaer, nu en iffer geen gelogen
Laet ghy my ongecocht, foo en iffer maer een bedrogen
Die den ontmoettē fchat, voorby gaet foo lichtveerdich
Al zijt ghy nu niet cranck, vergeet niet uvven naeften.
Denckt op den dach oock, die ghy noch hoopt te leven
Die fieckten comē ras, ende gaen vvech fonder haeften
T'is vvaer maer t'is te dier, merckt dat u vvort gegeven
der Medecijne keerne, haer cracht en haer vermogen
Cort zijnfe hier ghefteld; fy ftaen u hier voor ooghen.

Aen de Edele

Hoochvvijse, ende seer voorsie-
nighe Heeren

Schouteth/Amptman/Borgemeesters
Schepenen ende Raedt deser wijt-
vermaerder Stadt van

ANTWERPEN.

AEnghemerckt, Edele, Hoochvvijse, ende seer voorsienige Heeren, dat den scherpschietighen pijl der Goddelijcker vvraecke over onse sonden daeghelijckx meer ende meer op ons geschoten vvort, door het voortgaen ende verbreyden, eylaes! vande Contagieuse ende Pestilentiale sieckten, hebbe ick (in consideratie van mijn Officie ende plicht, daer ick my toe verbonden kenne, soo om mijn

Vaderſlant, als mijne Medeborghers, ende allen menſchen te dienen, met het Talent dat my Godt den Heere mede ghedeylt heeft) noodich ghevonden alſulcke middelen, ende remedien als ick daer tegen door lange practijcken, ende gheduerighe hervarentheyt, boven alle andere hebbe bequaem gheapprobeert eñ aldernutſte ghevonden, tot alghemeyn profijt in openbaeren druck uyt te gheven, ende ſulcx onder den naem ende protectie van V. E. aenden vvelcken deſen mijnen, hoe vvel cleynen ende gheringhen aerbeyt, met alle reden behoort toe-gheeyghent te vvorden, om my alſoo danckbaerich te thoonen, over die veelvoudige beneficien, ende vveldaeden die ick ſedert langen tijdt van V. E. ontfanghen hebbe:

over-

overpeysende dat ick van mijn dancbaerich ghemoedt gheen beter kenteecken gheven en conde, dan by aldien ick dese bloemkens; die ick uyt den vvonder grooten hof der Medecijn-conste ghepluckt, ende met den draet van particuliere ende domestique experientie by een ghebonden hebbe V. E. gheheelijcken vvaere opofferende eñ toeschrijvende, hopende dat desen mijnen aerbeyt grootelijckx sal dienen tot lacfienisse ende bequickinghe voor de ghene die met die voorseyde sieckte besmet zijn, oft noch mochten vvorden, ende tot bevvaernisse ende preservatie vande gene die ghesondt zijn, vvaer inne ick anders niet en soecke dan het alghemeyn nut vvelvaeren, ende beste van mijn Vaderlant. Bidde oversulcx ootmoede-

moedelijcke ende reverentelijcke dat V. E. ghelieue desen mijnen gheringhen aerbeyt, met een goedertieren ooghe te beloncke, ende den selven in goeden danck op te nemen, vvaer mede mijn moeyte ende studien die ick hier toe gheimployeert hebbe, genoechsaemelijck sullen gerecompenseert vvesen: Den almachtighen Heere, beschermer ende hantthouder van alle Magistraten ende Overicheden, vvil V. E. in ghesonde ende lanck-gheluckighe regeringhe bevvaeren tot voorstant, troost, ende hulpe van alle goede. uyt Antvverpen den vijfthiensten dach van October. M. DC. XXXIII.

Vvver Edelheden seer ootmoedigen, ende onderdanighen Dienaer.

WOUTER vanden PERRE.
CHIRVRGYN.

Den Drucker tot den goedt-willighen Leser Salut.

IN vvat vveerdicheyt ende groote estime dat van allen tijden aff, de Medecijne ende Chyrurgie ghevveest is, gheven niet alleenlijck die Heydensche Historie-schrijvers, maer oock die Heylighe schriften claerlijck te kennen: Inde Heydensche gheschiedenisse bevintmen opentlijcken dat onder haere Goden van d'eerste ende treffelijckxste ghevveest zijn *Apollo* ende *Esculapius*, die vvel eer Medecijn-meesters onder haer ghevveest vvaren, den vvelcken sy oock de eerste vindinghe der selver toe schrijven, ende dat om redenen dat daer is ghetuyghenis van haere trouvve, ende sekere curatien, na haer doot over ghebleven zijnde, in menighen benauvvden gebreckelijcken mensche, om hulpe ende ontsedt van haer te vervverven, een suchten ende verlangen naer haer veroorsaeckt heeft, het vvelck alsoo ten lesten in een afgodissche devotie gheraeckt zijnde, die voorseyde onder de Goden ghebracht heeft: Die Goddelijcke Schriften, aen de vvelcke men in alles vaster geloove toeschrijven moet, hebben de Medecijne ende de Medecijn-meesters haeren vveerdighen Loff oock niet onthouvven, als dese Spreeckvvoorden claerlijck betuygen: *Honora medicum propter necessitatem*, dats te segghen: Eert den Medecijn om den noot, ende vvederom op een ander

plaerse: *Medicinam de terra Creauit altissimus & vir Sapiens non abhorrebit eam* .. e vveten: Den Alderhoochsten heeft de Medecijne van de aerde geschapen, eñ den vvijsen Man en sal de selve niet vervvalgen. Daer-en-tegen is de selve heerlijcke conste soo schandelijck misbruyckt ghevvorden vanden onverstandighen, die meer om haer selve profijt, als den gebreckelijcken te bate te comen, die handen daer aen geslagen hebben. Dat Roomen ettelijcke hondert jaren door strenghe geboden alle Medecijn-meesters uyt haer Stadt ghehouden hebben: ende in Egypten in't ghebruyck ghevveest is, datmen de crancke op de hoecken vander straten ghestelt heeft, om tot haere quaelen raet t'ontfanghen vanden ghenen vvelcke tot andere tijden met diergelijcke sieckte besvvaert zijn ghevveest, haer mochten te kennen gheven, hoe, ende door vvat middel, datse daer van verlost, ende ghenesen vvaeren ghevveest, vvelcke redenen soo vvel mede, als teghen, vvel overleyt zijnde, verhopen vvy, dat dit ons vverck vanden goedtvvillighen vvel onghelaeckt sal blijven, int vvelcke soo vele heerlijcke beproefde uytghelese bloemekens van Recepten, tot dese Pestilentiale Cortse by een vergadert staen, ende soo ymant door dese Recepten gheholpen vvort, die dancke eerst, ende voor al den Almoghen Schepper der Medecijnen, die door zijn Goddelijcke genaede belieft heeft sijne hulpe hier toe te verleenen. Vaert vvel.

HET I. CAPITTEL.

Beschrijvinghe der Peste.

Ese Peste is een furieuse haestighe/wonderlijcke/schrickelijcken / besmettelijcke ende een monstruese sieckte/die uyt den thoren Godts is procederende/de welcke van Galeno, een wilde verslindende / ende seer wreede beeste ghenoempt wordt/wesende doot vijant van het leven des menschen/van veele beesten/van planten ende van boomen/de Peste wordt vande Griecken / Επειδημια, of λοιμὸς, Epidimia, ende vande Latijnsche Lues pestis, ende Pestilentia ghenaemt: welcke leste naemen wy oock vseeren. Dese sieckte wordt van Galeno op dese maniere gheschreven.

Dese Peste is een sieckte die alle ofte seer veele lichaemen aengrijpt / ende die oock haeren oorspronck / van de fenijninghe locht heeft / ofte de Peste is alsulcke sieckte / die den mensche haestelijck doot / ofte haestelijck verlaet / ende waer alsulcke sieckte de overhandt heeft / daer wordt een groote ellende ende iammer ghesien / want men heeft by experientie bevonden/dat sy de menschen

het vee / ende de voghelen des lochts / jae oock de visschen / inde wateren met veel duysenden heeft wech-ghenomen.

Om dies wille dat menich mensche hem verwondert wat de Peste is/ende van waer die comt ofte ghegenereert wordt/soo moetmen weten dat de generaele/ ofte principale oorsake vande Pestilentiale sieckte is: Een Punitie roede ofte plaghe van Godt almachtich/op der aerde gesonden om der sonden wille/ende daer mede de menschē vermaenende / tot afstandt van die sonden / van de welcke die noch ghesont ende wel te passe zijn; op datse haer lieden tot Godt almachtich van haer sonden bekeeren / en oock en sal hem niemant te seer beroemen / om dese schrickelijcke sieckte te willen cureren/ want hoe wel hy meynt een goet Meester ende Chyrugijn te wesen / ende met diversche remedien meynt te cureren/nochtans vint hy hem dickwils bedrogen/midts dat sy haer soo secretelijck int lichaem verborghen houdt / alsoo hiernaer verklaert sal worden.

HET II. CAP.

Ten eersten sullen vvy spreken vande teeckenen der toecomender Peste.

TEn eersten soo ist een seker teecken / dat de locht besmet is / ende datmen een Peste te ver-

verwachten is / alsmen in't eynde des somers/ Cometen ende eenighe andere Impressiones (diemen vierstraelen noemt) schietende sterren / ende dierghelijcken aen den hemel comen te sien: De welcke al t'samen vande dompen die uyt der aerden optreckende zijn / inde hooghe locht aldaer ontsteecken worden / waer door dat oock de lichamen der menschen / ende des vees besmedt worden.

Ten tweeden wanneer den Suyden wint/ ende Suydt-westen windt/langen tijdt ende overvloedich waeyt / ende als het seer nevelt / ende dompt/ende datter veel regens inde locht hanght sonder uyt te storten; Dits een teeckẽ dat de complexien vande menschen sullen ghecorrumpeert worden/ ende datmen inden voor-winter groote Peste is verwachtende / in Summa als den somer niet werm en is/ende alst oock inden somer den eenen dach schrickelijcken heet is / ende den anderen dach seer koudt/ dit veroorsaeckt al peste. Ende de Voghels haer nesten verlaten/ende haer jonghen/ende het ghevoghelt hooch inde locht vliecht/ ende als dan doot vallen ter aerden/ ende datter veel ghewormte op der aerde is / ende veel fenijninghe gedierten cruypt wt haer hoolen ofte cavernen/ als padden / slanghen / ruysenen / vorschen/ sprinckhaenen/muysen/dansen van mugghen/ etc. ende de sieckte onder de kinderen comende/ als wormen/maeselen/pocken / pepercoren/

ren/ root melesoen/ veel quade kelen / als parotiden squinantien/ ende dierghelijcken / dit zijn al quade teeckenen ende voor boden vande Peste.

HET III. CAP.

Teeckenen vvaer aen men mach vveten, oft yemant met dese sieckte besmet is.

Den Patient die met deser Peste oft sieckte aengrepen wordt/ is seer ongheduerich / sy comt haer gemeenelijcken aen met een schuddinghe / ende verdoovinghe der leden / hy klaecht groote pijne des hoofts ende der maeghen/de natuerlijcke krachten die ontgaen hem strackx/ende hy valt oock haest in beswijmenisse/de uytwendighe partijen sijns lichaems zijn hem meestendeel koudt/ ende de inwendighe die verbranden van binnen / ghelijck als het herte/ de loose /ende de maeghe / sy worden oock ghemeynelijck met extremen grooten dorst gheplaecht / sy en connen oock somtijdts tot gheenen slaep gheraecken/ende ter contrarien soo zijn sy soo slaeperich / datmense qualijck can wacker houden/ tot braecken zijn sy seer gheneycht/ den pols is haer oock seer cleyn ende haestich/waer uyt dat ooc de raserije volcht: Sy hebben meestendeele een vuyle drooghe tonghe / de brine is haer meestendeel altijts trouble/ ende qualijck rieckende/ sy worden oock dickwils me-

met den hick ghe plaecht : Dan alle deſe voorſz. teeckenen/gaen noch te boven de besmetheyt/diemen vermoet vande ghene ghekregen te hebben/ die alreede inde peſt zijn ligghende/ende daer by dat hy verkeert heeft/ als oock doen de geſwellen inde Emunctorien, de Peſt kole/oft het peperkooren/ datmen aen zijn lichaem ghewaer is wordende/ende hoe wel dat alle deſe voorſeyde teeckenen/haer niet al t'ſamen op eenen tijdt hun en openbaeren/in alle de ghene die met de Peſte beſmet zijn / nochtans ſoo en is de Peſte nimmermeer ſonder eenighe van dien. De ſieckte der Peſte gaet boven alle andere/ ende ſy is oock de ſchrickelijckxſte boven alle andere ſieckten/ waer van de lieden oock dickwils ſubijt ſterven/ alſmen meynt datſe alle perijckelen ontcomen zijn/ ende des te groote perijckel hebben/ alle de ghene die de peſte hebben/ende daer van nochtans geene wtwendige teeckenen aen haer lichaem en openbaeren/eer ymant met de peſte bevanghen zijnde/ ende van alle canten te ſwellen/ peſt-kolen ende ander accidenten uytwendich haer openbaeren/ ſonder eenighe verlichtinghen/ſoo iſt een ſeecker teecken vande ghewiſſe doodt : Daer is noch een ſeker teecken des doodts/als de voorſeyde wtwendighe accedenten intrecken ende vergaen/ ſomma de Peſte is ſulcke gheweldighe ſieckten/daer in dat hem niemant noch op ſijn ſterckheyt/noch op ſijn jonckheyt/ en derf verlaten/het ſijn de pijlen

len ghelijck David seydt / die inde duysterheyde sluypen / welcke de menschen sonder iet te ghevoelen oft sonder iet te sien / oft iet te riecken / in 't lijff crijghen / daerom sal hem elck Christen mensche / die met dese sieckte besmet wort / voor alle werck hem wel bereyden / sprekende zijn biechte / ende ontfaughen der kercken rechten / daer naer mach hy ghebruycken de tijtelijcke remedie / die Godt almachtich daer toe inde werelt heeft ghelaeten / ende tot de selve zijn toevlucht nemen / want dit fenijn der Peste / is van alsulcken aert / ende nature / dat het strackx naer het herte toe trecken wilt al waert de levende geesten onse levens bestrijdt / ende oock doodet / soo verre als den Patient bloetrijck / noch jonck ende noch sterck is / soo sal hy hem binnen den tijdt van ses oft twaelf ure doen inde aeder slaen / daer naer salmen hem strackx wat ingheven / om het fenijn uyt te drijven / ende om sulckx te weghe te brenghen / soo sal den patient / soo haest als hy de Medicamenten inghenomen heeft / sal hem tot sweeten begeven / in 't bedde gaen liggen / tot welcken eynde hy hem wel laten decken sal / maer ghelijck alle Meesters ghemeenlijck den tweeden ofte den derden dach worden gheroepen daer toe / soo sullen sy aeder laeten / laeten blijven / ende strackx ingheven eenighe Medecijnen / die het fenijn der Peste wederstant doen / ende het selve door den sweet uyt drijft / ghelijck wy hier onder diversche remedien / tot dien eynde daer toe verordineeren

ordineeren sullen / ende by soo verre den Patient sterck is / soo salmen hem vijf / ofte ses uren laeten sweeten / ende daer naer wel afdrooghen / ende legghen hem op een ander bedde / ende dat continueren dry oft vier dagen achter een / ende ter wijle hy sweedt / sal hy hem van eten ende slapen onthouden / Maer gheeft hem ondertusschen in het sweeten wat sirope van Limoenen / ofte eenen lepel sirope van Cijtroenē om zijn hert te versterckē: na het sweeten machmen hē wel beginnen te purgeren met eenighe saechte purgatie ghelijck met Manna / Cassie / sirope van roosen ofte pest-pillekens / ofte eenighe saechte clisterien / de welcke men hier naer beschrijven sal.

HET IV. CAP.

Vande verhoedende ofte bevrijde Cure der Peste, ende voor eerste vande locht, ende van het leven

NAedemael dat wy de Peste beschreven hebben haer oorsaecken / ende haer teeckenen / eñ haer voorsegghen hebben verklaert door de welcke men gissen kan / dat de selfde Peste voorhanden is / soo willen wy nu gaen verklaeren / hoe datmen hem daer voor sal moghen bevrijen / overmidts dat de verhoedinghe der selver voor de genesinghe moet gaen / dus is de alder beste remedie / die alle gheleerde hebben connen bedencken / dat is / datmen

men seer haestich sal vlieden de plaetse/daer alree-de de peste is onsteken ende in een plaetse gaen/daer de plaetse niet dese contagieuse sieckte niet en is ghequelt/ende met haestich wedercomen/ende oock datmen het lichaem wel sterck maecke/om de besmetheyt des lochts te wederstaen / ten anderen datmen de locht weet sien te breken datse niet sterck ghenoech en sy / om haer fenijn in ons te drucken/het welck ghefchieden sal/ met contrarie dinghen / te weten als sy heet is met coude dinghen/ende als sy cout is met heete dinghen : Het lichaem sal wel het fenijn wederstant doen alst suyver is / ende versterckt is/door seeckere bequame remedien / ghelijck door een goedt regement/door purgeren/door aeder laeten/ als het noodich is : Oock moetmen mijden alle diversche spijsen/principalijck die seer heet ende vochtich zijn/ ende in sonderheyt die haest comen te bederven / men sal oock gheenderley pasteyen eten / ofte hem vol-drincken/ofte men en sal hem niet te seer overlae-den/maer altijt met appetijt opstaen/ nemen al-tijdts spijse van goedt voetsel/ dat seer licht om te verteeren is / want daer door worden goede humeuren ghegenereert / als het middelbaer ghebruyckt wordt/ende ons insghelijckx voor de peste bevrijdt wort / Voorts soo moetmen toe sien datmen het herte moet sien te versterken : Door eenige coordiale dinghen/ghelijck door Epitemen/linimenten/plaesters/pillen/ suycker koecxkens/

opiaten

opiaten / roockinghen ghelijck wy hier naer sullen segg
hen.

Het is goedt datmen de huysen ende kamers beroocken.

Het is oock goedt datmen de huysen ende kamers beroocket / ende goedt vier maecke / met dese navolghende droogen / ende welrieckende dingen; gelijck met Wieroock, met Myrrha, Beioin, Ladanum, styrax, roosen / myrthen bladers / lavendel / rosemarijn / savie / basilicum / marsioleyn brembt / pijnappels / geneverhout / de besien / pijnhoudt / greyn / nagelen / muscaten / Cypres noten etc.

Men sal oock dickwils de kleederen beroocken met dese voorseyde remedien. Ambrosio Pareæ verhaelt dat seer goedt is eenen bock in huys te hebben / daer men in woondt / ende houdt den selven voor een sonder linghe remedie / tegens de besmetheyt des pestilentiale locht / overmidts dat alsoo den bock hebbende het gheheel huys met sijnen stanck verbult daer hy ghehouden wordt / maeckt dat de pestilentiale locht daer inne gheen plaetse en vindt; de Pest die can oock nuchteren lichtelijcke ghevadt worden / dan alsmen wat onbeten heeft / want gelijck het de natuer verstercktt / alsoo verdrijvet oock de peste ende alle pestilentiale locht. Inden tijdt der pesten / en behoortmen uyt zijn slaepkaemer niet te gaen / dan twee uren nae der sonnen opganck / midts dat sy de locht door

haer claerheyt ende hitte suyvert / ende principalijck / als de locht duyster ende nevelachtich is / ende men moet hem oock wachten / van alle te groote vergaderinghe van menschen / ende principalijck uyt alle ghemeyne danssen / midts dat het lichaem vermoeyt verhidt wordt / ende de sweetgaeten gheopent wesende / als dan groote quantiteyt van locht / tot vercoelinge des herten tot hem treckt / ende alsoo dan de locht gheinfecteert is / soo crijghen wy door den aedem ende door het sweetē / de peste in 't lijf. De ghene die oock smorghens ghewent zijn te ontbijteṅ / die sullen goedt broot ende versche boter eten / oft eenighe goede spijsen / daer toe sullen sy oock vanden alderbesten wijn drincken / die sy connen ghecrijghen. De gemeyne arbeydts lieden / sullen moghen eenighe clisterkens loockx eten / met boter ende broot / daer op dat sy eenen dronck wijns / oft goedt bier sullen drincken / om daer met de spijse te vermenghelen / daer naer sullen sy nae haeren arbeydt gaen / daer toe datse Godt beroepen heeft. Het loock is een besondere Medecijne voor alle grove menschen / ende voor de ghene die het selve zijn gewent te eten / ende voor alle de ghene die daer door gheen pijne des hoofts en crijghen / ofte daer door niet al te seer en verhitten / midts dien dat de complexien der selver stercker is / ende haer bloedt soo lichtelijck niet en wordt ontsteken / maer de menschen ist seer schadelijck die al te teere zijn / ende delicaet ge-

lijck

lijck de ionghe Vrouwen de ionghe kinderen / de cholerike ende de ghene die een ledich leven leyden / ende die haer bloet comt lichtelijck te inflammeren / daerom dat alſulcke het loock een fenijn ſoude weſen / niet teghenſtaende de grove menſchen een Medecijne is / ende door goede redene is ghevonden gheweeſt / om dat het fenijn der Peſte onderſtant doet / eñ om dat het met een ſeer groote gheeſtachtighe vapuer vervult is / den welcken het fenijn verſtopt / altereert / verderft ende uyt den lijve drijft.

HET V. CAP.

Beſchrijvinghe van ſommige cordiale Wateren, Confectien, Opiaten, Pillen, ende oock andere Cordiale Remedien der Peſte.

VEel menſchen zijnder / die niet ghewent en zijn ſmorghens te ontbijten die ſullen eenige van deſe Medicamenten ghebruycken / dat het fenijn wederſtant doet / ghelijck het Triakel water / waer van men innemen ſal / nae datmen zijn ghevoech ghemaeckt ſal hebben / ende eenige exercitie van wandelen doen ter wijlen datmen hem kleet. Men ſalder af innemen een Once meer ofte min / ende oock hem het aenſicht daer me beſtrijcken / de ooren / ende wat daer van deur de neuſe ophaelen / dit water verſterckt het herte / ende ver-

drijft

drijft het fenijn der Peste/ jae al haddemen de Pest op het lijf/ soo moet sy blieden/ het Triakel water moetmen maecken inde maendt van Junio om dat de cruyden als dan meer kracht hebben/ de Compositie is dese:

Het Triakel water.

℞. Gentiane, Cyperi, Tormentille, Diptami, Ænulę campanę, añ. ℥.j. fol. Tapsi barbati, Cardui Benedicti. Morsus Diaboli, Pimpinellæ, Scabiosæ Oxalidis, Agrestis minoris, añ. m. ß. Summitatem Rutæ. p. j. Baccarum Mirthi ℥.j. Rosarum purpur. Flores Boraginis, Buglossæ, & Hipericonis, añ. ℥. j. mundentur omnia, pistentur & macerentur omnia 24. horis in vino albo aut Maluatico aqua rosar, & Oxalidis añ. ℔. j. deinde reponantur in vase vitreo & addantur. Theriacæ, Mithridati, añ. ℥. ß. fiat distillatio in balneo Mariæ, ende als het water ghedistilleert is / dan salmen het water in eene glaese flessche doen / ende als dan daer by doende / Croci ℥.j. Terra sigillata, Boli armenici veri. Santali Citrini, rasura spodij, rasuræ cornu cerui, iunioris prope caput assumpti, añ. ℥. ß. ende alsoo acht ofte thien daghen inde Sonne ghesedt/ ende wel toeghestopt/ ende alsoo laten staen.

Een Preservatijf/ het welck gheordineert is in Collegio Medicorum binnen de vermaerde stadt van Antwerpen/ met groote neerstigheydt wel op gheledt in't Jaer 1617. den 24. Junio.

Antidotum

Antidotum cont. Pestem.

℞. Radices Tormentillæ, Diptami an̄. ℥. j.
Angelicæ Petasitidos an̄. ℥. ß.
Scabiosæ gentianæ, Pimpinellæ an̄. ʒ. iij.
Croci Orientales ℥, ß.
Semen Cytrij, Cardui Benedict. acetosæ an̄. ʒ. j.
Lapidis besuardici Occident. ʒ. ij.
Coralli Rubri præparati, cornu cerui vsti, spòdij an̄. ʒ. j.
Trociscorum de Camphora ʒ. j.
Boli Armenici veri, Terra sigillata an̄. ʒ. ij.
Cinamomi electi ʒ. j. & ß.
Puluerisatur pulurisanda subtiliter & cum sirupo decocti, Scorsionera, Scabiosæ, Scordij, Pimpinellæ, Radices Tormentillæ, Diptami, Cardui Benedict. fiat electuarium, addendo sub finem Succi Limoniæ ℥. iij. & fiet in bonâ, & solida formâ, hier af salmen nemen alle morgen nuchteren de groote van eene hafelnote ofte meer. Als twee dragme.

Cordiael water.

℞. Aristologia longa, & rotunda Tormentillæ, Diptami, an̄. ʒ. iij.
Zeduarij ʒ. ij. Ligni Aloës, Santali, Cytrini, Flo. Scordij an̄. ʒ. j.

Hype-

Hypericonis acetosæ, Rutæ, Saluiæ, Semen Iuniperi an̄. ℥. ß.
Baccarum Lauri, Semen Cytri an̄. ʒ. iij.
Cariophilorum, macis, nucis muscati, olibani, Boli armenici, Terra Sigillata, rasuræ eboris, cornu cerui Vsti, an̄. ℥. j.
Croci ℈ j. conser. Rosar. Flo. Boraginis, Flo. Nenuferis
Theriacæ veter. an̄. ℥. j. Camphora ʒ. ß. Aqua vitæ ℔. ß.
Vini albi ℔. 2. & ß. fiat distillatio in balneo Mariæ.

Van dit water machmen wel innemen twee Oncen min ofte meer ende is seer expert/ghelijck alle andere voorghenoemde.

Een goede Confectie teghen de Pest.

℞. Theriacæ optimæ ℥. iij. Radices Tormentillæ, semen Iuniperi, Cardui Bened. an̄. ℥. j. & ß. Bolus Armenicus præparatus ℥. ß. Pulueris electuarij de gemmis, & diamargariti frigidi, rasuræ cornu cerui, & Coralli rubri an̄. ʒ. j. Cum Zyripo de corticibus, aut acetose tatis Citri miscę & fiet electuarum liquidum in forma Opiatæ.

Een

Een goedt Opiaet ofte Confectie.

℞. Aristolochia Vtriusq. gentianæ Tormentillæ, Diptami. an̄. ℥. j. & ß. Zinziberis ℥. iij. Fol. Rutæ, Saluiæ, mentæ, Pulegij, an̄. ℥. ij. Baccarum Lauri & Iuniperi, semen Cytri an̄. ℈ iiij. Macis, nucis muscatæ, Cariophil. cinamomi an̄. ℥. ij. Xylo Aloës, & santali citrini an̄. ℥. j. Thuris masculi. Masticis, rasuræ eboris, & cornu cerui an̄. ℈ ij. Croci ℥. ß. Boli Arm. Terra sigillata, Coralli rubri, margarit. electar. an̄. ℥. j. Conser. Rosar. Buglossi & Nymphæ, Theriacæ optim. & vet. an̄. ℥. j. Saccharæ albiss. ℔. j. adde sub finem confect. Alchermes ℥. ij. fiat opiatæ secundum artem addendo camphoræ ℈ j. in aqua Rosar. dissolutæ, fiat vt dictum est, dosis est. ℥. ß.

Dit Electuarium is geordineert ghewéest / voor den Keyser Ferdinandus.

℞. Boli Armeni præparati ℥. ß. Rasuræ cornu cerui, semē Cytri, aranciorum, Limonum an̄. ℥. iij. Diptami albi cynamomi elect. an̄. ℥. ij. Cariophilor, Rosar. rubear, coriandrorum præparati, semen perforatæ, rasuræ eboris an̄. ℥. j. & ß. Xylo Aloës, Nucis muscatæ, maioranæ, granor. Iuniperi ossis de corde cerui, semen Anisi, Radices tormentillæ, Scabiosæ,

Scabiosæ, Buglos. Santalorum omnium an.ʒ.ß. Saphiri, Hiacinthi, Smaragdi, Rubini, Granati preparat.an.℈.j. fiat electuarium secundũ artem, dosis est ʒ.ß.

Een anderr Conserve die by Coninghen /ende groote Potent. int ghebruyck is gheweest als sy reysden teghen alle quade lochten.

NEemt Zeduaer, Nagelen, Muscaten, Myrten Cornen, Caneel, Gember, van elckx een half loot / Gentiane, Diptamus, Tormentillæ, Alant-vvortel, ende Hol-vvortel, van elckx onderhalf dragma/ Munte, Rute, Sauiæ, Melisse, Peioen saet, Sulker saet, Basilicum saet, Bakeleer, Mastich, Doronicum, Olybani, fijnen Bolus, ghesegelde aerde, Yuoir, van elckx een half dragma/ Herts been, Root Corael, Peerlen, van elckx een scrupel/ Conserve van Buglos, Barnagie, van elckx een loodt / Roos-vvater, Scabios-vvater, van elckx dry Oncen / voorts soo wrijft daer thien greynen Camphorts in / ende doet daer toe 28. Oncen suycker / ende siet het tot een confectie/ als het nu beghint coudt te worden soo mengheter u specien onder/ die wel cleyn gheypulveriseert sullen wesen/ ende maecktet ghebacken suycker af.

Desen

Desen naervolghenden dranck is aen veel menschen beproeft, ende goedt ghevonden.

NEempt inden Meye de wortelen van groote clissen Bardana ghenaempt 16. Oncen ende vande middelste schorsse vanden Esschen boom 4. hant-vol / capt het al t'samen wel cleyne / ende distileert daer water af / ende gheeft hier van den Patient dry ofte vier Oncen af te drincken naemelijck alsmen meynt datmen de Peste op het lijff heeft / het is oock wonderlijck goedt voor alle dulle hondts-beten.

Een Ander.

NEempt Wijnruyt, Alssem, Rosen, Geneverbesien, van elckx een handt-vol 25. noot kernen / stoot dat al t'samen tot pap / giet daer wijn ende azijn op van elckx een pint / ende maeckt het wel dicht toe in eenen pot / daer naer laet het in het water sieden 24. uren lanck / ghesoden zijnde soo giet het door eenen stremijn / ende gheeft daer af in den Patient twee lepelen nuchteren / het verjaecht het fenijn der Peste.

Een ander voor den ghemeynen Man.

NEempt een half pont Bakeler, ende set die in een glas / ende giet daer op een pinte Wijn-

azijn / ende laet het alsoo drij oft vier dagen staen / ende laet u familie groot ende cleyn daer vã nuchteren nemen een ofte twee vande voorschreven Bakeler, dit is goet om het fenijn wederstant te doen in contagieuse tijden.

Pillen Rufi.

De Pillen Rufi, worden oock inde preservatiuen in sonderheyt seer gheprzesen ende worden aldus ghemaeckt ghelijck hier naer volcht:

Neemt Aloë een Once / Myrrha, Soffraen, van elckx een loot / stoot het al te samen met goeden ghesmakinghen wijn onder den anderen / hier van maeckt een mas / ende maeckt daer naer de constpillekens af / waer van dat ghy alle weken meucht een dragma affin nemen / ofte over den anderen dach / drij pillekens soo groot ghelijck gemeyn erweten.

Een Ander.

PEst pillen hebben oock een groote kracht ten tijde der Peste / sy drijvẽ uyt alle onreynicheyt uyt de maeghe. Neemt Aloë onderhalf loot Myrrha drij dragma Soffraen een dragma Rabarber, een half loot / bereyden Agaricus een dragma Naghelen / Citroen saet ende de schellen / Spica uyt Indien van elckx een scrupel; Tormentille, Rooden Sandel van elckx onderhalf dragma / fijnen Bolus drij dragma / Camphor thien greynen / stoot

stoot het al te samen wel cleyn / ende maeckt hier van met syroop van Cytroenen pillen. De dose hier van mach wel wesen een dragma / ofte vier scrupels / hier mede sullen wy het laeten blijven / ende hebben ghenoech ghesproken vande Preservatijven. Want een alleen waer ghenoech / om de menschē te preserveren voor de schrickelijcke peste / ende gheinfecteerde locht.

HET VI. CAP.

Vande plicht ende Officie der Overheydt, ende der Officiren die over de Policije regerende zijn.

HEt is wel van noode dat mijn Eerw. Heeren / hier op wel neerstich sullen letten / datse alle straten wel doen suyveren / ende gheene vuylicheyt / slijck hoopen / ofte mest-hoopen / ofte eenighe andere onreynicheyt en behooren toe te laten / jae dat de kinders haer mest niet en behooren te comen maecken op de straete / sullen oock alle doode beesten ende alle onsuyverheyt / buyten de stadt laten voeren / ende commanderen de Moos-kerren alle daghen wel omme te gaen / om alsoo de straeten suyver te houden / van alle dat de locht mocht infecteren / ende dat alle goten met modder besedt / de ghebueren daer in malcanderen sien te accommoderen / oock datmen de Kuyen te min-

sten eens ter Weken sal doen door-spoelen / oock salmen toe sien datter gheen verdorven koren/ofte stinckenden visch / oft vleesch en sal verkoopen / oock soo moeten sy oock verbieden alle badt-stooven/(overmidts naer datmen daer uyt comt/ ons gansche lichaem geopent ende verslapt is) soo dat de Pest lichtelijck in s'menschen lichaem soude moghen trecken/ oock soo salmen verbieden inde stadt te houden alle soorte van poelerije / als naemelijck hier na volgende/ghelijck Duyven / Conijnen/ Calcoenen /Capoenen / Kieckenen / Gansen / Eynden / Verckens / welcke beesten een seer heet mest hebben/ ende seer infecterende is het menschen lichaem/sullen oock commanderen doot te slaen alle honden ende katten/op dat sy de peste van het een huys/ in het ander niet en brenghen/ want sy connen de Peste vatten / ende de selve op een ander plaetse brenghen /sonder selver daer van sieck te zijn/ want haer complexie daer toe niet bereyt/ oft bequaem en is.

Verkiesinge van goede Medecyns/ende Chyrurgyns.

OOck sullen de Eerw. Heeren/alle persoonen die van de Pest sieck ligghen laeten visiteren vã geschickte Medecijns/eñ Chyrurgijns/dat lieden van goede fame ende conscientie zijn. De gene die alreede vande Peste sieck liggen/ salmen stracx
uyt

uyt haren huyse laeten dragen/in het Gasthuys/ oft op eenige plaetse van mijn Eerw. Heere/daer toe gheordineert / daerse wel ghetracteert sullen worden / oock die buyten de stadt sieck worden/ van dese contagieuse sieckte/die en sullen niet toe-ghelaeten worden in de stadt te comen / ghelijck dat dickwils bevonden is gheweest / d'welck een heel af-siende sake is/ende een schrick voor andere Persoonen die het sien.

Van het vercoopen vanden Huys-raedt.

OOck en sullen de Overicheyt niet toe laeten eenighen Huys-raet te vercoopen/het sy van buyten ofte van binnen / voor al eer den tijdt sal over wesen/ende het huys ghesuyvert ende ghe-kuyst. Alle de ghene die met dese sieckte willen om gaen/ende dese Patienten willen bystaen / sullen haer moeten houden uyt het gheselschap vande gesondẽ/ende niet op eenige mercten/ofte vleesch-huysen onder de ghemeynte comen/oft ten zy dat sy een wit royken/ ofte stock inde handt hebben/ op dat haer alle man mach kennẽ/ende van haer gheenen schrick en krijghen. Jae sullen haer oock commanderen uyt de herbergen te blijven/ want alle man daer uyt ende in gaet/ het welck teghen alle Ordinantien is. Men sal oock alle die van de

Pest ghestorben zijn / terstont begraben / want sy meer stincken op een ure / dan ander dooden op drij daghen.

Wat deucht dat de vieringe doet inde steden.

DE Heeren sullen oock naer-volgen den gheleerden Hyprocrates, de welcke alsser was een uytnemende groote Pest tot Athenen, dede die op houden / door sijne vieringhe / die hy dede maecken inde huysen / ende straeten / ende rondtsomme de stadt / ende liet inde kolen smijten / welrieckende ende aromatike dinghen / als Genever-besien / Termentijn / Bremt / ende meer andere dierghelijcken aromatijcken reuck van haer ghevende / alsoo dat de Borghers hem lieten oprechten een Statue van fijn goudt / midden op de merckt / die sy daer naer als eenen Godt ende beschermer des lants aenbaden / wat meer is / Leuinus Lemnius beschrijft ons in't tweede Boeck / de Occultis Naturæ Miraculis, in het 10. Capittel / seght dat de Soldaten tot Doornick de Peste verdreven hebben / door groote stucken gheschudts des snachts af te schieten / die sy al met Bus-poeder sonder bollen ghelaeden hadden / waer door de corruptie der locht ghesuyvert wert / ende de Peste verjaecht / daerom sullen de Magistraeten wel rijpelijck believen te letten om goede Policijen te houden / op

op dat de gemeynte haer in alles mogen loven/eñ bedancken / van goede Ordinantie der Policijen.

HET VII. CAP.

Wy sullen hier gaen verclaren, vvat sy schuldich zijn te doen die tot den dienst van het cureren der Peste gheroepen vvorden.

DUs sullen alle Chyrurgijns/die tot het cureren der Peste gheroepen worden / haer wel purgeren / ende oock bloedt laeten / soo sy dat bevinden noodich te wesen / op dat sy een suyver lichaem moghen hebben / ende alsoo de Pest niet en moghen ontfanghen / daer naer is het goedt dat sy haer twee openinghe laeten maecken / die wy Fistels noemen / die ghemaeckt sullen worden het zy met een cauterie Actuael, ofte Potentiael, een inden arme/ een weynich onder de muscul ghenaemt Epomis, ende de ander dry vingheren breedt / onder de slincke knie uytwendich/ want men heeft dicktwils bevonden / dat de ghene die alsulcke openinghe hebben ghehadt / noyt de Pest en hebben ghecreghen/ende alsoo bevrijt zijn ghe-weest: daer toe soo sullen sy haer dickwils met dit water wasschen / het welck een groote aromatike cracht heeft/ende de Pest gheheel contrarie.

℞. Aqua Rosarum, Aceti Rosar. Vini albi, añ. ℔. 6. Radix, Ænulæ, Canpanæ, Angelica, Gen-

 rianæ,

tianæ, Biſtortæ, Zeduariæ, añ. ℥. iij. Baccarum Iuniperi, & Hederæ, añ. ℥. ij. Saluiæ, Roſarum, Abſinthij, Rutæ, añ. m. j. Corticis Cytri ℥. ß. Theriacæ, Mithridati, añ. ℥. j. Conquaſſanda Conquaſſentur & Buleant, Lento igne ſeruentur ad vſum. Men ſal dit ghebruycken / ghelijck hier vooren inde Preſervatijven beſchreven ſtaet / oock de ghene die over de Peſte ſullen vaceren / moeten kleederen draghen als van Camelot / Saye / Sattijn / Ermezijn / Taffe / oft eenighe ander ſtoffe ghemaeckt weſende / ſoo verre als ſy de machte niet en hebben / om deſe kleederen te bekoſtighen / ſoo ſullen ſy kleeders maecken van Seeme leer / maer niet van Laecken oft vrieſe / ofte van eenige Pelterijen / om dat de fenijnighe Peſte / daer niet in en come te trecken / ende daer mede eenighe ghesonde niet en infecteren / daerſe mede komen te verkeeren / oock ſullen ſy dickwils haer veranderen van kleederen / hemden / ende ſlaep-laeckens / ſoo verre ſy de macht hebben / de welcke ſy oock ſullen beroocken met eenigen aromatiken reuck / ſullen oock niet nuchteren by de Patienté comen / ende oock altijdts wat inden mondt houden / ghelijck Zeduar, Naghelen, Angelica, ofte Geneverbeſien, op dat de Peſt gheen plaetſe en mach crijghen in't gheſont lichaem vanden Chyrurgijn. Sullen oock haer wachten van haren aedem / eñ van hare extrementé / te weten van haren camerganck / ende met haeren neuſe te comen onder

haer deckſel / laeten den Patient vanden eerſten zijn deckſel wat opſmijten / al eer ſy den Patient beginnen te cureren; ſal oock den Chyrurgijn /oft die de Peſt willen bystaen / dit ſarken maecken/ ende hanghen dat op hen herte voor een groot preſervatijf / ghelijck daer van gheſchreven hebben /deſe gheleerde Medecijnen/ te weten : Ioannes Theodorus ſchrijft aen Athanaſius , een ſeer gheleert Medecijn van Florencen /in zijnen tweeden brief der Medecijnen /dat het ſeer goet is datmen dit op zijn hert ſoude draghen / dit naervolghende ſarken. Neempt witten/ ende rooden Arſenicum van elcx even veel/ ſtoot hem wel cleyne/ ende menghelt het met het wit van een Eye / oft met ſlijm van Dragant tot eenen deech /eñ hanght dat alſoo met een ſijden ſnoerken in een roodt taff ghenaept op u herte/ dit moetmen draghen nacht ende dach in een ront ſchijfken /ſoo dick als eenen halven vinger geformeert/hier van houden oock ſeer vele de gheleerde Doctoren / Gregorius Agricola, Theodoſius, Tehophraſtus, Paracelſus, eñ meer ander. Oock ſalmen de roock kerſkens gebruycken /inde huyſen daer de Patienten zijn ſieck liggende/om het fijnen der Peſte/ alſoo te min doẽ cracht hebben / ende worden ghemaeckt op deſe manieren. Neemt Laudanum ℥.ij. ſwerten / ende witten Wieroock, ℥ j. Storax Calamita ℥.ß. Benſoin ℥.j. & ß. Nagelen, Rooſen , Caneel, Nardus ſaet, Maſtick, Sandaracca, Cypres houdt, Bake-

leer, Sandali, Cytrini, Muſcaten ℥.j. ſtoot al te ſamen wel cleyne / ende neemt dan Storax Liquida ℥.ij. Was ℥.j. Termentijn ℥.j. & ß. Brandevvijn, ſoo veel als noodich is / om den Laudani den Termentijn, ende het Was ſamen te ſmelten / in eenen wermen Mortier / deſe dinghen al te ſamen wel tot eenen deech ghebrocht / ende ghemengelt weſende ſoo roert dit op een Tafel / die met Olie van Spica Nardi beſtrekt zy / ende forneert voorts hier af die kerſkens / ſoo groot ghy die hebben wilt / ende maecktſe onder met dry voetkens / ende ſetſe daer naer inde camer te roocken.

HET VIII. CAP.

Wy ſullen nu gaen ſpreecken van de Cure der Peſte.

OM te komen tot de Curatie der Peſte / ſoo ſullen wy wel deſe Medecijnen der Peſte in onſe Memorie drucken / om alſoo onſen even naeſten behulpſaem te weſen.

Soo haeſt alſmen ghewaer wordt / dat iemant de Peſte op het lijf heeft / ſoo en iſt niet ongheraeden / datmen dẽ Patient ſtrackx doet laeten / maer ſoo verre hy de peſt over de ſes oft twaelf uren gehadt heeft / ſoo en kan ick niet gheraeden datmen dat doen ſal / ende oft het gheveurde dat hem eenighe gheſwel / ofte Peſt-kole openbaerde op eenige plaetſe

plaetse des lichaems/boven het herte/ soo salmen hem inden arm laeten. Maer soo hem die Bubone openbaeren onder het herte/ soo salmen hem inde voet een aeder openen/maer niet tegenstaende t'sy hy ghelaeten wort oft niet/soo salmen hem strackx te sweeten legghen / waer van men hem sal ingheven eenighe sweetdranckxkens hier naer volghende.

Sweet-dranck.

℞. Diascordium Ouum Philosophorum an̄. ʒ.j. Aqua calendulę, Cardui Benedicti an̄. ℥.j. & ß. Oft neempt dit dranckxken: Neemt fijnen Triakel ℈ ij. fijnen Mithridaet ℈ j. ghepreparerden Bolus ℈. ß. water van Scabiose ℥.iij. Castorij gr. 6. menghelet wel onder den anderen maeckt het tot een dranckxken.

Item neemt Species liberantes ℈. ß. Theriacæ ʒ.ß. Mithridatum, ℈ iiij. Camphora gra. 2. Baccarum Lauri, sine Cortice, ℈.ß. Aqua Pimpinellæ, Tormentillæ an̄. ℥. ij. fiat potus. Oft neemt goeden Triakel ende Mithridaet, van elckx een loot/Beuernelle Angelica, van elckx thien greyn/ Cardamone vijf greyn / Camphord dry greyn/ Caneel thien greyn / menghelet voorts al te samen/ende soo men geene vande confectien by der handt en heeft/soo gheeft hier van in een dragma met de voorschreven waters/ Men sal oock in het ghe-

ghebruyck nemen het gulden Ey / waer van de discriptie hier naer volcht:

Om het gulden Ey te maecken.

NEemt een versch hinnen Ey / ende maeckt boven in de schaele een cleyn gaetken / op dat het wit uyt loope ende den doder in blijven mach / als dan soo vult het voorschreven Ey met goeden ghepoederden Noortschen Sofferaen / ende stopt daer na het gaetken wederom toe / met een stuckxken van een Eyer schaele / ende met het witte van het Eye / voorts soo braedet by saecht vier / soo langhe als het de schaele verdraghen mach / ende tot datse gantsch bruyn wordt / dit ghedaen zijnde / soo doet de schaele af / ende stoot het binnenste wel cleyne / menght dan daer onder wit mostaert saet / Diptamus, ende de wortel van Tormentillæ, van elckx een half loot / Craenen oogen / een dragma / voorts soo doet hier by goeden fijnen Driaeckel, soo veel als al de reste t'samen is wegende / ten lesten soo stoot het wel onder een / twee ofte dry uren gheduerende / dese confectie diemen het Gulden Ey noemt / kan wel twintich oft dertich Jaren goedt blijven / ende by soo verre dat dese confectie te drooghe waer / soo stoot daer wat honich van Roosen onder / hier van willen wy laten meer te spreken want hier remedien ghenoech verhaelt staen.

Hoe

HET IX. CAP.

Hoe datmen die met de Pest besmet zijn purgeren sal.

GHelijck wy hier vooren vermaent hebben / datmen oock sal purgeren / soo men bevindt dat den noot sulckx is vereyschende / te weten met suete purgatien / altijdts achtnemende op de complexie des patients / op sijnen ouderdom / op zijn costuyme / op het landt / op den tijdt des jaers / daeromme datmen saeghe noodich te wesen / den Patient te purgeren / ende noch redelijcken sterck waere / soo salmen hem een dragma Driaeckel gheven / met ses greynen / jae thien greynen Scamonee, in poeder / men mach oock van gelijcke Pillen ingheven / die aldus ghemaeckt worden.

Pillen.

℞. Theriacæ & Mithridati añ. ʒ. j. Sulphuris viui subtiliter puluerisati, ʒ. j. Diagrydij grañ. 4. fiant Pillulæ.

Ander Pillen.

℞. Aloës ℥. iij. Mirrhæ croci añ. ʒ. j. Hellebori Albi Azari añ. ℈. iiij. cum Theriacæ veteri, fiat Massa,

Massa, capiat ℈ iiij. Pròdosis, tribus horis ante pastum, desgelijckx de Pillen Rufi hier vooren vermaent/ zijn seer goedt voor alle onstercke persoonen / waer van datmen een dragma t'seffens sal innemen. De oude gheleerden hebben den Agaricus seer hooghe ghepresen / om dat hy de humeuren uyt alle leden treckt/ ende met sijne cracht den Triaeckel seer naer compt / dat hy het herte versterckt/ ende van alle fenijn purgeert / men mach daer van alle stercke lieden ingeven twee dragma/ een dragma de middelbaere/ende de teere een half dragma/ ende sult oock by maniere van een decoxie bereyden/dan met zijn heele substantie/ oft by maniere van Trochissen. Men mach oock wel nemen van de uyt-ghelesen Manna twee Oncen/ met een half Once uyt-getrocken Cassie, met dry Oncen Cordialium solutiui Decoxien t'samen ghemaeckt tot eenen dranck; Oock is hier seer goedt toe dit sout ghemaeckt van Alsem / neempt twee pont asschen van Alsem gebrant / eñ maeckt daer looghe af met eenen pot waters / die tweemael oft drijmael is door ghegoten/ende die looge soo langhe ghesoden / tot dat al dat water in een sout verandert/ende maeckt daer Trocissen af/ eñ gheeft daer van het ghewichte van een dragma/ met een dronckxken wijns/ ende laet alsoo den Patient daer mede sweeten/oock soo doet het sout van den bijvoet het selve werck/ende doet een effect gelijck den Antimonium, ende wordt ghemaeckt

ghelijck

ghelijck als voren/ende doet van boven spouwen/ ende van onder te camer gaen.

Histor. Ambrosio Paræ.

AMbrosio Paræ verhaelt een Historie van eenen Patient/die hem Meester Gilbert Eduvvaert Doctoor der Medecijne te Mompeliers, selfs vertrocken heeft voor de waerheyt / dat alsoo hy in Sicilien Medecijn was vande Vice-Roy, in kennisse quam van eenen Nauarroys die met een groote reputatie/ vier Jaer ghedient hadde de Orde van Malta/ die welcke tot Rhodes wesende in het Gasthuys/der selver Ordene / om eenige van de Peste te ghenesen selver sieck wesende/door bidden van eenen Schipper van Ragusa / die aldaer vande Peste sieck lach / bedwonghen wert hem te beloven/dat hy een goedt glas pekels van Anciovven soude uyt-drincken/om dat den Patient seyde/dat het een sonderlinghe remedie was / teghen de Pest/ van welcken dronck / hy min dan vierentwintich uren / naer een groot sweedt hem sonder cortse bevant/ende gheheel ghenesen / ende den Auerroys verclaerde/ dat hy dat tot diversche Patienten in ghegeven hadde/ ende allemael ghenesen waeren/ niet dat dit den Pekel van Anciovven doen kan/neen neen/ maer het saut heeft dese cracht/ want het saut gheen dinghen en laet verrotten oft bederven / want de Peste en is anders niet

niet dan een fenijnighe/verrottinghe/corruptie/ in s'menschen lichaem.

Ioēs de Vigo beschrijft ons oock dat het poeder Præcipitaet een sonderlinghe cracht heeft teghen de Peste/ eer sy geconfirmeert is/ dat is eer sy haer in het lijf ghesedt heeft/ te weten binnen 24. uren. ℞. Pulueris præcipitati gra. tres aut 4. iuxta virtutem Patientis Theriaca Galeni. ℥. ß. Sirupi de Succo Acetosi, ℥. ß. Saccari Buglossati. ℥. ij. menghet/ ende laet den Patient gheven met een nuchteren maeghe binnen den voorseyden tijdt/ want het de peste veriaecht/ eñ door den stoel-ganck is uyt leydende/ ende door de brakinghe de materie provocerende/ ende men sal den Patient houden sweetende/ jae Matheolus seght oock in sijnen boeck der Pocken, dat den precipitaet inghegeven met een weynich saps van Cardui Benedicti, ofte met het Electuario de Gemmis, de Peste uyt drijft/ al eer sy gheconfirmeert is/ door het braecken/ eñ door het sweeten/ ende kamerganck/ boven dien soo raet oock den-selven Matheolus, datmen den koperoot sal in gheven/ met roosewater het ghewicht vā een croone swaer/ om dat hy doet braecken/ sweeten/ ende te kamer gaen/ ende alsoo het fenijn uyt drijft/ men moet oock toe sien/ wat persoonen datmen voor handen heeft/ want teere ende delicate menschen/ en konnē soo veel niet verdraghen als grove/ ghelijck als Schippers/ sackdragers/ jaeghers/ ende diergelijcke persoonen/ de

de welcke cleyne remedie niet en souden helpen/ soo moetmen wel acht nemẽ/dat de Medicamenten niet te sterck en zijn/ maer elck naer zijn complexie/dicktwils wat ingheven dat het herte versterckt/ ghelijcker hier voren genoech beschreven staen oock de Compositie van Alcarmes, de welcke men op de Apoteke sal vinden/want dese compositie seer Cordiael is.

HET X. CAP.

Vande Accedenten die de Patienten aencomen, die met dese sieckte zijn ligghende.

DEse Patienten de welcke met de Pest liggen/ hebben eenen extremen grooten dorst/ waer van den inganck van Meri, ende Aspera, Arteria, seer dorre ende drooch worden / ende men siet boven op de tonge/oock eenige roode oft persche pickelen besaeyt / al oft het graentkens waeren van Eert-besien/de sommighe sweeten oock een coudt sweet / hoe wel datse van binnen meynen te verbranden / ende hen openbaeren oock gheswillen ende Pest-kolen/ carbunckulen/ buyck-loop/root Melisoen / pijne der nieren / groote pijne des hoofts/ de welck seer ghemeyn met dese sieckte is/ want soo verre als het verghiff der Peste naer de hersenen op ghetrocken is / ende de nature het selve niet en heeft konnen uyt drijven / soo comen

de voorseyde herssenen ende de membraenen / der selver te inflammeren / welcke inflammatien gelijck sy principalijck in het voor-hooft comt / soo worden de ghemeyne sinnen ende de immaginatien daer door ghetrubuleert / ende is de inflammatie int midden der herssenen / soo is hy meest zijn verstant quijdt / ende soo verre als de selve int achter hooft heeft / soo verliest hy sijn memorie / soo dat den Patient by faute van het selve te remedieren / in een ontsinnighe rasernije comt te vallen / ofte in een dullicheydt / de welcke niet alleen en comt te causeren / door eenighe qualiteydt die heet is / maer door een besondere fenijnicheydt des vergifs. Dese uytnemende pijne des hoofts / comt door een abundantie van bloedt / ende door eenige dompen / die van de onsterste partijen in het hooft optrecken.

Ghelijckmen sien mach dat haer de ooghen / ende het aensicht ontsteken / ende ghein flammeert zijn / de ooghen loopen met een groote kranckheyt ende hitte des hoofts / daerom datmen alle neerstichheydt sal doen / om alsulcken accidenten te voor-comen.

Nutbaerheydt van het openen der arterien.

DAerommesalmen den Patient in het cureren voor den eersten met een Clisterie den buyck openen

openen/ende daer naer inde hooft aedere laeten/ inde selve sijde der pijne. Ende soo verre als noch niet en cesseerden de pijne des hoofts/ soo salmē de arterien vande slaepen des hoofts openen / ende men sal daer soo veel bloedts uyt trecken / als naer den eysch der pijnen / ende sterckheydt des Patients sal nooedich wesen / sonder eenich achterdencken : want het stoppen der Arterie soo wel sal gheschieden als van de Aderen / hoe wel t'is waer/dat de Arterien wat meer spels makē. Hyppocrites ghetuyght oock segghende/ alle de ghene die met de pijne des hoofts gequelt wordē/daer de materie oft t'water/oft t'bloet/ door de neuse/door de ooren/oft door den mont uyt-loopt/soo wort de pijne wech ghenomen/daerom dat den Chyturgijn/de natuer moet behulpich wesen/ in het uytdrijven int ghene dat de natuere schadelijck is.

Hoemen het overtollich bloeden der menschen stoppen sal.

HEt is oock wel ghebeurt dat den Patient uyt de neuse/een groote quantiteyt bloedts is quijt ghewordden/ d'welck men stoppen sal/als men siet dat de crachten vanden Patient soude verflouwen / ende machteloos worden / soo salmen het selve sien te stoppen door stercke ligaturen/diemē inde ermen ende beenen doen mach

door het appliceren van laet-coppen/op de borsten ende op de schamelheydt / ofte oock wel onder de Ockselen / door natte Spongien / d'een op het ander / op het voor-hooft te legghen. De welcke in water/ende azijn nat ghemaeckt zijn / voorts soo salmen hem cout water inden mont laeten houden/ende meer andere dinghen oft remedien diemen voor het bloeden is ghebruyckende / ghelijck Haesen hayr uyt den hals ofte tusschen de beenen ghetrocken / gheweentelt in het wit van een Ey/ daer in dat Terra Sigillata, Bolus Armenicus verè, cleyn ghepoedert onder malcanderen ghemenght/ ende het Hasen hayr daer in ghewentelt sal worden/ofte met Weechbree water/ende van verckens gras / ofte door eenighe andere Medicamenten die cracht hebben het bloedt te stoppen/ eñ men sal den Patient ooc op een koel plaetse legghen / aldaer hy de koelte tot zijnen wille mach ghebruycken : Ende oft ghebiele dat den Patient naer het bloeden de pijne al even wel bleef behouden / ende daer door den Patient nacht ende dach niet slaepen en konde / door de verrotte dompen dat door dit de herssenen verhit eñ verdort zijnde/ soo salmen alsdan eenighe remedien gebruycken/ die den slaep verwecken/ ende cracht hebben van vercoelen/soo wel van binnen als van buyten/soo sullen wy dit naer volghende ghebruycken tot een exempel.

HET

HET XI. CAP.

Om den Slaep te vervvecken.

MEn sal om den slaep te verwecken den Patient ghepelde gerst laeten ghebruycken/die met water van plompen/ende met water van sulcker op ghesoden zijn / van elckx twee Oncen/met acht greynen Opium, met de vier koude saeden/ ende met wit Heulsaedt / van elckx een half Once t'samen ghekockt / men sal in alle zijn potasien doen Lattouwe/Porceleyn/Heulsaet/ende de vier verkoelende saeden ghestooten kooken / men sal hem van ghelijcken van het Diacodion sine speciebus laeten ghebruycken / Gersten water met Syrope van sulcker / mach hy wel ghebruycken voor sijnen dranck.℞.Lactucarum recenter. m. j. Flo. Nenupharis & Violari añ. p.ij. caput vnum Papaueris albi contusum , cum seminibus pondere. ℥. j. Liquiriciæ Passularum añ. ℥. j. & ß. fiat decoxio , in collaturâ dissolue Diacodij , sine speciebus ℥. j. & ß. fiat potio larga , danda somni.

Clisterien om te verkoelen.

OOck machmen ghebruycken dese clisterien/ om den brandt die vā binnen is uytwaerts

te trecken / ende alsoo van binnen te verkoelen. ℞. Decoctiones hordei mundati, quartaria tria, olei violarum & Nenupharis, añ. ℥. ij. Aqua plantaginis & portulacæ, Sacharũ añ. ℥.iij. Camphora grañ Septẽ Albumem ouorum tres, fiat clister. Aengaende van de dinghen diemen van buyten soude moghen ghebruycken / men sal den patient zijn hayr af scherẽ / ende op zijn hooft het Oxcirodolo leggen / het welcke anders niet en is als Olie met wijn-azijn ghemenghelt / daer in datmen eenen dobbelen doeck in sal nat maecken / ende daer op legghen dickwils vernieuwende / ofte eenen levenden haen / dweers door ghesneden / ende boven op het hooft gheleyt / desgelijckx salmen oock laetkoppen setten achter inden hals / ende op de schouderen sonder die te scharificeren.

Om een Frontael te maken.

Item men sal oock een Frontael maecken op dese maniere: ℞. Olei Rosar. & Nenupharis añ. ℥.iij. olei Papaueris ℥.ß. opij. ʒ.j. aceti Rosar. ℥. j. Camphora ʒ. ß. misce omnia, ende maeckt daer een Frontael af ende meucht dit selfs dictwils ververschen men mach oock wel dese pappe gebruycken / ende op het voorhooft legghen ghelijck hier naer volght. ℞. Muscillaginis semen Pecillei, & Cidoniorum in aqua Rosar. extracti ℥.iij. Farina hordei ℥.iij. Puluer. Rosar. Rube. Flor. Nenupharis,

ris, Violar. aā. ℥. ß. semen Papaueris & portulacæ aā. ℥. ij. Aqua Rosar. & aceti Rosar. aā. ℥. iij. fiat cathaplasma, eñ lecht dit alsoo werm op het voorhooft/ende over het gansch hooft / ende het selve dickwils ververschende/ tot dat de meeste inflammatie ghedaen is / daer naer soo salmen eenighe resolverende fomentatien maecken/om daer door te resolveren/ eenich humeur dat inde hersenen eñ in haer membraenen soude moghen besloten lighen.

Inde groote pijne des hoofts vast te bindē is seer schadelijck/ boven dien / soo sluyten sy oock ende drucken dicht te samē de suturen des beckeneels/ waer door dat de vaporen / ende de dompen niet en konnen uyt trecken / waer door datse de pijne/ de hitte / de cortse / de raserije ende andere groote accidenten doen vermeerderen. Jae datse oock wel somtijts de ooghen ten hoofde doen wt puylen ende de crancke menschen doen sterven/sommige zijn oock totten slaep soo geneycht datmense qualijck kan wacker houden / ende haer selven vergeten / daeromme datmen haer eenighe rieckende dingen sal voor de neuse houden/die de cracht hebben om te doen niesen/ op dat de animaele crachten/daer door moghen wacker ghemaeckt worden/om haer te verweeren / ende als sy haer niet en konnen behelpen/soo moet men haer den mont met ghewelt open doen/ om haer eenich voetsel te doen inswillighen.

HET XII. CAP.

Aengaende de pijne der Nieren, vande groote hitten.

OM de hitte der nieren te verkoelen / soo salmen nemen ende daer op legghen / dese verkoelende salve / ghelijck het Vnguentum Galeni, die versch ghemaeckt is / daer by doende het wit vanden Ey / die wel onder den anderen gheslagen is / ende men sal dit alle half uren eens ververschen / ende wel af vaeghen alsmen daer andere salve opstrijckt ende daer over een servette nat gemaeckt zijnde in oxicraet uyt ghedruckt / ende seer dickwils ververscht / daer op bindende / sult den patient oock op geen bedde laeten liggen dan op een matrasse oft op eenen sack / die met haver stroy ghevult is / ofte op het bedde geleyt twee ofte dry roy leyren op malkanderen / daer den patient met zijne nieren sal moghen op ligghen / voordts om het herte te stercken ende het fenijn te wederstaen / soo sullen wy dese salve ghebruycken,

Om het hert te verstercken.

℞. Vnguentum Rosati ℥. iij. Olei Nenupharis ℥. ij. Aceti Rosati, & aquæ Rosar. añ. ℥. j. Theriacæ. ʒ. j Croci. ʒ. ß. Mengelt alle dese dingen te samen

ende

Ende maeckt hier af een ſalve / de welck men op eenen royen ſchaerlaeckenen lap ſal ſtrijcken ende op het herte legghen.

Een Ander.

℞. Theriacę Optimæ. ℥.j. & ß. Succi Cytri. Acetoſi & Limoniæ, an̄. ℥.ß. Coralli rubri, ſemen Roſar. Rubear. an̄. ℥.j. Camphora croci, an̄. gr. 4. Incorporentur ſimul, fiat Vnguentum vel Linimentum.

HET XIII. CAP.

Vanden uyt-nemenden grooten dorſt in deſe ſchrickelijcke ſieckte.

IN deſe Peſtilentiale koortſe / ſoo hebben de Patienten eenen uytnemenden grooten dorſt / jae datſe allenſkens ſoo de overhandt neemt / dat de siecken in hare onſinnicheyt komende / daer door ſoecken in het water ende in Borreputten te ſpringen / om alſoo haer lieden te verkoelen / ende haren dorſt te verſlaen /

Vanden grooten dorſt.

DUs om den ſelven te verkoelē / ende den dorſt te verſlaen / ſoo moghen sy dit naer-volgen-

de Julep ghebruycken / neemt waeter van Sulcker/ Scabiose, van Plompen , ende van Endiuie, ℥.6. Wijn van Granaten ℥.4. wijn-azijn/sap van Lamoenen / van elckx een Once / wit suycker soo veel alst u belieft / dit alles ghemaeckt tot een Julep werm ghemaeckt / ende laet voorts den Patient hier af drinckẽ/soo veel als hem goet dunckt.

Een Ander.

NEemt water van Buglosse/ende van Sulckere añ. ℥. 6. water van Cicoreye/Endivie/ ende van Wilghe bladeren/ van elckx vier Oncen Sijrope van Cytri ℥.ij.Sirupi aceti occisagari añ. ℥.j. Vini granatorum ℥.8. laet het al te samen wel sieden uytghesteecken den wijn van granaten. Nu geclarificeert wesende/ soo doet daer den wijn van Granaten by/van gelijcken zijn hier ooc seer goet de Sijrope van Citroenen/ Lamoenen/van Aelbesien / van Roosen/ ende oock van Endivie/ met eenighe verkoelende wateren gemenght wesende/oft oock met Put-water/d'welck eens overghehaelt is ghewerst/ gerste water / maer boven alles watmen bedencken mach dat den dorst verslaet / ende het fenijn wederstandt doet / ende het herte sterckt/ soo en isser niet beter als het sap van Lamoenen oft geschelt zijnde ghesneden in schijfkens/ ende met Suycker overstroeyt/ende die alsoo tot een labenisse inghenomen / ende het Sap daer

daer van/somtijdts met een lepeltien ghebruyckt/ Item neempt Quee keernen een Once laetse eenen gantschen nacht weycken in acht Oncen suycker water/druckse daer naer uyt/ende siet dit een walleken op/ende als het op ghesoden is/soo mengelt daer by een Once Sijrope van Plompen/ende besicht dickmaels hier af/ soo veel als den dorst voorts aengaet sal V. L. hier mede te vreden wesen met dese voorseyde remedien.

HET XIV. CAP.

Wy sullen hier gaen verhaelen int kort hoe datmen met de ghesvvillen der Peste handelen sal.

Wy en moghen oock niet voorby gaen / te spreken hoe datmen met de ghestwillen der Peste ende Pest-kolen handelen sal / soo wanneer hun in de Emunctorien eenighe ghestwillen openbaeren/die haer niet ghenoech en openbaren/ende uyt en setten/soo salmen blijven continueren met de voorschreven sweetdrancken / ende van buyten het gheheel ghestwil stoven met Sap daer de wortels van hemst/witte Lelien/Cammille/ Malue/ Dille ingesoden zijn geweest/ om alsoo de fenijnige materie daer door uptwaerts te doen trecken/ hoe wel datmen hem wachten moet van al te seer sterck treckende dingen daer op te leggen / op datmen

datmen daer door niet al te groote pijne en verwecke/waer door de crachten des Patients te seer mochten verswackt worden.

Wanneermen nu siet / dat de gheswillen haer niet wel uyt en setten/ soo en salmen als dan noch medecijnen tot overgheven noch tot kamerganck ingheven/op dat de fenijnighe materie daer door niet en wordt innewaerts naer het herte ghetrocken.(Maer men sal alsoo ick alreede geseyt hebbe)met de sweet-dranckxken blijven continuerende. Boven het gheswil en salmen geen coppen setten/maer wel ter sijden des gheswils/daer op datmen daer naer legghen sal / dese naervolghende plaetster. Neempt sueren deech ℥.iij. ghebraden ajuyn ℥. ij. Vijghen een vierendeel / siedet wel morwe in goet bier/ ende vrijvet daer naer door een goede sift / ende menghelt het dan onder den deech ende doet daer by ghenoechsaem soete Boter.

Alsmen nu ghewaer wort dat hem dit gheswil tot sweernisse begheven wilt / soo leght daer dese naer-volghende plaetster op / Neemt wortels van witte Lelien ℥. ij. Malue / Hemst wortels ende Violette bladers añ.man.j. Lijsaet-meel/Gersten-meel / ende Terwe meel añ. ℥. j. ses vette vijgen Cammille m. j. siet het voorts al te samen wel morwe ende vrijvet t'samen wel door eene sift / daer naer doet daer by verckens liese/ hinne vedt/ ofte ganse vet añ.℥.j.& ß.Olie van Lelien ℥.ij. Sofraen ℥.ß.

Alsmen nu siet dat het ghe-swil rijp is / soo salmen een corresief daer op legghen / ende het selve openen / ghelijck dat de Methode dat vereyscht hier zijn noch eenighe Remedien by Ambrosio Paræ beschreven in zijn Tractaet der Peste in't 34. Cap. om de Materie uytwaerts te doen trecken. ℞. Cæpam magnam excaua & imple Theriacæ cum foliis Rutæ. Deinde coque sub cineribus calidis, postea contunde cum pauco fermento, & axungiâ suillæ ad quantitatem sufficit. Eñ leght dit alsoo wel werm boven het ghefwil ende ververscht het alle ses uren.

Een ander Maturatijf.

℞. Radic. bis Maluæ & liliorum, añ. ℔. ß. seminis lini, feni græci & sinapi añ. ℥. ß. Theriacæ ficus pinguis num. X. Axungiæ suillæ quãtum sufficit fiat cataplasma secundum artem.

Een Ander dat noch stercker is.

℞. Cepe alliorum sub cineribus coctorum, añ. ℥. iij. contunde cum fermento acido ℥. j. Canthatidarum pulverisatarum ℈. j. stercoris columbini ℥. ij. stoot het altesamen en maeckt daer een Cataplasma aff / doet daer by ouden reusel / heefdeech ende Basilicum in / ende dan oock het selve onder malcanderen ghemenghelt / hier mede sullen wy dit tractaet sluyten.

HET

HET XV. CAP.

Wy sullen hier gaen spreken van den Antrax die vvy met eenen vvoorde de Pest-koole noemen.

DIt gheswil Antrax, d'welck wy met eenen ghemeynen naeme de Pest-kole noemen / neemt zijnen oorspronck van een toeloopende swert / dick / ende brandende bloedt / by het welck soo daer eenich subtijl bloedt by ghemenghelt is / soo commender rondtsomme oock eenighe cleyne puysten / de sommighe noemen oock dit geswil een vier bleyne / om dat het hem ooc wel als een rechte vier bleyne openbaert.

Teeckenen.

DIt gheswil openbaert hem eerste met jeuck-sel / in forme van een cleyn puyste oft met veel puystkens by den anderen / somtijts aschverwich swert / ende oock somtijdts blauwachtich van co-leure / het omligghende vleesch is bruyn root / on-steken met grooten brandt / met pijne ende span-ninghe / niet anders dan al oft het lidt met eenen bandt stijf ghebonden waer / waer by dat oock is een gheweldighe cortse / ende is oock een sorgelijck ghebreck.

Hier

Hier beghint de Cure vanden Carbunckel.

OM den Carbunckel met redene te ghenesen/ soo ist eerst van noode dat wy considereren de zijn diversche specien / want hy dryderley by de Autheuren wordt bevonden/daer af de eerste gheheeten wordt Furunculus, ende wy noemen die een bloedtsweer / ende om de selve te ghenesen/ volghende den raedt van Galeno, sos sullen wy den Patient ten eersten laeten / voordts een diete ordineren die verkoelende is/ende de humeuren subtilieren/daer naer sullen wy de dicke humeuren beghinnen te prepareren / daer af den Furunckel is ghesproten / voordts purgeren met de geapproprieerde Remedien/ende ten lesten komen aende locale Remedien/int beghintsel daer op gebruycken remedien die suppeureren ende de pijne versaechten/gelijckmen doet inde Phlegmone, altijts tenderen tot supparatie.

Dese intentie volbracht zijnde / te weten als den Furunckel ghesuppureert sal wesen / sullen wy appliceren remedien die de dicke Materien uytwaerts trecken/ende daer toe worden dese navolghende remedien grootelijckx gheprezen/daer af die geproponeert wort van Guidone, ende is Terwen-meel gheknout zijnde / op den sweer geleyt/ oft neemt Diachilonis magni ℥. j. Olie van

soete

soete Amandelen vet van Hoenderen añ. ℥. ß. dese dinghen menght te samen / als de dicke materie wel ghepurgeert sal wesen / blijft daer ghemeyne-lijck een hollicheyt om de welcke wederom te vul-len / soo ghebruycken wy vleesch - maeckende Re-medien / te weten Myrrha / Wieroock / ofte Sar-cocolla ghepulveriseert / dese poedere worden inde hollicheyt ghestroydt / daer op legghende drooghe pluckselе / dit al te samen bedeckt met eenige Se-tonen die cracht hebben te resolveren ende Emol-lieren / want ghemeynlijck op het lest vande Cure / resteert daer eenighe herdicheyt die niet lichtelijck en vergaet / daer toe soo neemt Diapalma, Diachi-lonis, añ. ℥. ß. Armoniacum, ghedissolveert met azijn ℥. ij. Dese worden op het vier t'samen ghe-smolten ende ghemenghelt ende voorts gheleydt van buyten op den Furunckel.

Inde tweede specie vanden Carbunckel behoo-ren wy veel meer bloedts te laeten als inde eerste spetie / jae naer het segghen van Galeno, ende Hy-pocrates, inde eerste sexie der Aphorismen inden 23. Aphorismen, wanneer den Patient hier mede groote hitten is ghevoelende / soo behooren wy hem te laeten / dat hy bycans flauw worde oft be-swijcke / voorts zijn diete sal meer verkoelende we-sen / ende aengaende de locale remedien soo behoo-ren wy twee partijen te respecteren. Ten eersten de plaetse daer de puyste is / ten tweeden de omlig-ghende partijen gheinflammeert zijnde / Op de

puyste moeten ghelept worden Remedien die uytwaerts trecken/als dese naervolghende. Neempt drij herde doyeren van Eyeren/ghestooten sout/ ℨ.ij. ende mengtse wel te samen daer mede dat dē Carbunckel bedeckt sal worden/ t'selve vier ofte vijfmaels daechs ververschende. Het tweede is Vnguentum Ægyptiacum, daer af dat bevonden worden drij diversche descriptien/ d'eerste van Auicenna int Capittel van Gangrena, de tweede by Mesuæ, ende het derde by Guidonem, nae de descriptie vā Auicenna soo is dit Vnguentū saecht/ van Mesuæ middel-matich. Maer seer sterck/ soo het van Guidone wordt beschreven/ alsoo dat wy eenighe van dese met discretie/ende naer gelegentheydt der sieckten moghen ghebruycken: Ende ist saecke dat wy hier mede tot onse intentie niet en konnen gheraecken/soo moghen wy ghebruycken de Trochissen Adroniis, ofte Phasionis, daer af dat wy de descriptie vinden sullen by Gallenus in het vijfde boeck der Compositien vande Medecijnen in genere/int 2. ende 14. Capittel. By Paulum Æginetam in zijn 7. boeck in het 4. Cap. Maer op de omligghende Partijen soo verre als de inflammatie haer is streckende sullen wy appliceren remedien/die cracht hebben een weynich te repercutieren/ maer meer te resolveren/ende digereren/gelijckerwijs: Neemt bladeren vā Plantago ende Wieken van elckx drij handt-vol/ dese siedt te samen in water/ ende stoodt het in eenen

Mortier / ende met een kruym Witten-broodts / maeckt daer af een Cataplasma / oft neemt eenen gheheelen sueren grannaet Appel / den welcken eerst een weynich ghestooten zijnde / sal in azijn ghesoden worden / ende voorts appliceren op de geinflammeerde partije.

Tot dese intentie moghen wy oock ghebruycken / de remedien diemen ghemeynelijcke ghebruyckende is. In het cureren van het Phlegmone, Maer den kool ofte Escara nu ghesepareert zijnde / soo resteert daer ghemeynlijck een hokle plaets / de welcke met vleesch wederom behoort vervult te wesen / ende ten lesten het Vlcus ghecicatriseert te worden / daer af wy de remedien halen sullen / de derde ende leste specie van den Carbunckel is de ghene die Pestilentiale is / om den welcken te ghenesen / soo is van noode sommighe dinghen te noteren. Ende ten eersten soo veel als haer spijse is aengaende / soo behoort den kost ghemalaxeert te worden met cruyden die de natuerlijcke hitte bewaere / ende bescherme van de Pestilentiale qualiteyt : hier toe ghebruyckende Barnagie / Buglosse / Sulcker / ende Confilie de greyn. De kamer daer den Patient in sal liggē / sal besprinckelt worden met azijn oft water vā roosen. Voorts alle morghen sal den Patient nemen ℥. ß. van Veneetsche Dryaekel / dry Oncen water van Barnagie / Buglosse / ofte Melisse. Den Patient sal suetelijck ghepurgeert worden in deser maniere.

℞. The-

℞. Thamarindorum ℥.ß. Sebeſten hordei mundi, Roſarum Violar. Flo. Boraginis, fumi Terræ, Buglоſſe añ. ℥.iij. Fol. Senæ, Epitemi, Semen Endiviæ añ ℥.j Buliant ſimul ad tertiæ partes conſumptionem in collatura diſſolue Flores Caſſiæ ℥. ß. & fiat potio. Het lichaem ghepurgeert weſende daeghs daer naer ſullen wy een aeder openen / de ghene die de gheaffecteerde partÿe aldernaeſt is ghelegen. Op dat wy de fenÿnighe materie / niet en trecken tot eenighe vande principale ingewanden. Daerom iſt ſaecke dat den Carbunckel is onder de Ockſelen / ſullen openen de aedere des arms / maer wanneer hy inde Eecheniſſe bevonden wordt / ſullen nemen de aedere des voedts het welck aldus ghedaen zÿnde comende voordts aende locale remedien / ſullen in het beghinſel op den Carbunckel gebruycken deſe medicamenten / neemt Terwe ſemelen ℔. j. azÿn / Libram vnam, & ſemis, Olie van Rooſen ℥. iij. Deſe allen ſullen gheſoden worden metten Olie / ende azÿn / ende voorts daer op gheappliceert worden. In deſe gevalle mach oock ghebruyckt worden gerſten meel met ſap van Betonie, ende van Centauria minor, oft neemt Equiſetum, ſpruyten van Moeren, Betonie, Arnogloſſa & Scabioſa, van elckx m. j. ſietſe te ſamen in water / daer naer ſtamptſe / ende doet daer by twee dragma fÿnen Driaeckel, meel vã Orobe ℥.ij. ende met de copÿe vande voorſeyde Cruyden / maeckt daer af een Cataplaſma. Oft

neemt Opoponacis, met azijn ghedissolveert we-
sende ℥.ß.gemundeerde rosijnen ℥.ij. ende mengt-
se te samen/ oft neemt sap van Scabiosæ ℥.ß. Pe-
per gran. 20. Sal Gemmis ℥.ß, claeren Ter-
mentijn ℥.j.ende Poederet het gene dat gepoedert
can worden / ende doet daer by een doyer van een
Eye/ende maeckt daer af een Emplastrum. En-
de is het saecke dat by hulpe van dese remedien de
fenijnige materie niet uytwaerts getrockē en can
wordt/ soo sullen wy nemen eenich levendich ge-
dierte t'sy een duyve/ hoen/ oft dierghelijcke/ ende
snijden het langhs den rugghe open / ende leggen
het alsoo werm op den Carbunckel. Oft tot desen
eynde moghen wy oock ghebruycken/ busschen
die ghepickeert sullen worden / ende voordts de
plaetse bestrijcken met goeden Driaeckel,daer een
weynich poeder van de wortel van Gentiana me-
de ghemenght zy; het fenijn aldus uytwaerts ge-
trocken zijnde/naer dat den Escar oft de kole ge-
separeert sal wesen/ blijft daer een hollicheydt de
welcke wy met vleesch wederom vervullen sullen:
ende ten lesten ghecicatriceert behoort te worden.
Helideus de Paduanus, om den Carbunckel pe-
stilentiael te ghenesen procedeerden in deser ma-
nierē. Ten eersten soo dede hy den Patient laeten/
nemende de aeder die den Carbunckel aldernaest
was gheleghen. Daer naer twee oft dry daghen
continueerlijcke gaf hy den Patient te drincken/
elcke reyse ℥.iij. van de Decoxie van Epithimus,
ende

ende Sene-bladeren/voorts de plaetse des herten worde van buyten bestreken met goeden Driaeckel, ende op den Carbunckel leyden hy dit naervolgende medicament. Neemt vier doyeren van Eyeren/ende twee dragma gestooten sout mengtse te samen / d'welck alle uren eens behoort ververscht te worden / alsoo den gheheelen dach continueerende. Daechs daer naer soo applicerden hy dit naervolghende Cataplasma / neempt de wortelen van Altea, Scabiose, Lapatium acuti van elckx twee hantvol. Dese dinghen laet te samen sieden in water tot dat sy ghenoech zijn/ ende met verckens liese maeckt daer af een Cathaplasma/ welcke twee oft dry dagen behoort gheappliceert te worden/ daer naer soo ghebruyckten den selven Helideus, eenige salven die detergeerden / te weten Termentijn/eenen doyer van een Ey met een weynich Soffraens.

Maer aenghesien dat den Carbunckel Pestilentiael/ selden tot goeden eynde is terminerende ende dat veel daer af sterven/ daerom tot meerder leeringhe/ende instructie der ghenen die alsulcken accidenten te voren mochten comen / sal ick cort verhalen Casum (d'welck wy heeten Historie) van eenen siecken die van dese sieckte besmet gheweest is/en by hulpe van eenen expertē Medecijn tot gesontheyt is gecomen.

Casus ofte Historie.

EEnen ghenaempt Socrates heeft ghecregen een Pestilentiale koortse/ den eersten dach Augusti ontrent den morghen des middernachts/ daer nae volghende soo heeft hem een aposteunie gheopenbaert inde slincke Cechenisse/met dese accidenten. Ten eersten soo gevoelde hy pijne in het hooft/ met gheneyghentheyt tot slapen/ overghevinghe/ met pijne inden rugghe/seer dorstich sonder appetijt/ende zijn water was seer troubel/den Patient scheen te wesen van complexie sanguijn/ geneycht tot cholera. Tot desen des sanderdaechs ontrent twee uren vroeger als hem eerst de koortse aenquam/ worde den Medecijn geroepen die zijn curen aldus heeft begonnen. Ten eersten heeft hy geordineert een soete Clisterie/ ende twee uren na de settinghe vande Clisterie soo heeft hy de Saphena op den slincken voet doen openen/ laeten ontrent ses Oncen bloedts: Ten tweeden heeft hy den Patient een diete gheprescribeert/ die verkoelden ende verdrooghden/dē Patient gevende water van vleesch ghedistilleert/daer by doende cruyden die't hert conforteerde in deser manieren. Hy nam Capuynen / Vesanten/ ofte Patrijsen / ende lietse wel wasschen met water van Roosen/ azijn / ende een weynich goedē wijn / voorts met Coriander/ Sandalen / Peerlen/Roosen/ Cicoreye/blommen vā moeren blaederen in eenen Alemblick heeft hy het vleesch laeten distilleren / ende den patient daer

af

af doen ghebruycken: den dranck heeft ghweest gersten water alleen/daer een plaete Goudts drij-mael oft viermael gloeyende is ingheblust ghe-weest / oft water met azijn / met een weynich Suyckers. Oft ghesoden water met Suycker eñ sap van Sulcker.

Ten derden soo heeft hy bevolen datmen den Patient houden soude sonder slapen/ door dien hy was ghelaeten/ ende tot den slaep seer gheneycht. Ten vierden heeft hy voor het herte geordineert dit naervolghende Epythema. Neemt roode Roo-sen / onderhalf hantvol / gepreparerden Corian-der een dragma/ Spodium/ widt ende roodt Co-rael/ rooden Sandel/ van elckx twee Scrupelen/ Peerlen een Scrupel/van't beentien dat bevonden wordt int herte van een herte ʒ.ß. Schellen van Citroenen ʒ.j. Camphora, gra.4. met al de welc-ke dinghen hy verbulde een vierkanten saxken/ d'welck verwermt worde over eenen heeten steen/ met ʒ.iij. water van Buglosse/ende ʒ.j. azijns/al-soo ghelevdt op de plaetse des herten / t'selve dick-wils ververschende. Ten vijfsten soo heeft hy den Patient gheprescribeert een Julep van Cordiale wateren/ ende Sijropen/ te weten van Sirupo de Acetositate Cytri, Sirupo de ribes, Sirupo de A-gresta, Sirupo de acetositate Simplici, Sirupo de Bisantiis, ofte de Limonibus, daer by doende wa-ter van Buglosse / Endivie/ Sicorey van Sulc-ker/ende dierghelijcken/ oft heeft ghenomen Roo-

se water ℥.vj. goeden wijn ℥.ij. Boli Armeni ℥. ij. Sirupo de Acetositati Cytri ℥. j. alsoo daer af een Julep maeckende / d'welck hy den Patient drijmaels daechs heeft doen ghebruycken / te weten / des smorghens / des middaechs / ende t'savonts voor den eten. Ten sesten heeft hy gheordineert dese confectie. ℞. Specierum tria Sandelorum, Dragmas ij. ossis de corde Cerui ℈. ß. Margaritarum ℈. ß. Sapphiri, Hyacinthi Añ. ℈. j. Sacchari albissimi ℥. viij. cum aqua acetosæ fiet confectio solida, Oft in plaetse van desen / heeft hy gheordineert de confectie vande drij soorten van Sandelen / daer af dat hy den Patient dickwils heeft doē ghebruycken. Den derden dach d'welck was t'sanderdaechs naer de laetinge / heeft hy den Patient ghegheven dese Purgatie, ℞. Diapruni Lenitiui ℥. ß. Reubarbari subtiliter puluerisati ℈. iiij. cum decoctione prunorum & Tamarindorum fiat potus. Voorts heeft hy ghewilt datmen den Patient forceren soude yet van eenige coste te besighen / t'sy het water van eenen ghedistilleerden Capuyn consumaet / oft t'ghene dat wy een Coleys noemen. Ten achtsten den selfsten dach ontrent ten ses uren des t'savonts heeft hy den Patient laeten nemen van dit naervolghende Pestwater: Neemt de wortelen van Tormentille. M. ij. de wortelen van Diptamus een hant-vol / Verbene onderhalf hant-vol / Foulie. m. j. alle dese dinghen salmen met azijn besprinckelen / ende den

geheelen

gheheelen nacht laeten weycken / voorts daer af een water distilleren / waer af datmẽ den Patient vier Oncen sal ingheven met ℥.j. Sirupi de acetositate Cytri, ofte de Ribes, Ende somwijlen vã desen heeft hy den Patient geprescribeert een weynich Triakels ghemenght met Suycker van Roosen / ende het poeder van Bolus Armenus vere, besorghende altijdt dat den Patient hadde eenen natuerelijcken camer-ganck / verbolghende met de Epythemasie des herten boven verhaelt / ende voorts de levere met dit naervolgende beschreven daer op gheleydt. Neemt water van Endivie ℥. ij. azijn ℥.j. Poeder van roode Sandelen ʒ.j.& ß, hier in soo maeckten hy nat lijne doecxkens twee dubbel / ende leyde die alsoo op de plaetse der levere / t'selve dickmaels ververschende. Den vierden dach heeft hy den Patient belast spijse te gebruycken / ende alsoo dien dach laeten passeren / daer na heeft hy hem wederom camer-ganck gheprocureert / ende Juleppen gheprocureert van Acetoso Simplici, met Sulcker water ende van Endivie / met een weynich Roosen-water / t'selve den Patient doen al kout ghebruycken / tot den sevensten dach. Somwijlen met het voorseyde Julep ordinerende twee Pillekens ghemaeckt met de Trochissen de Camphora, den vijfden dach twee uren voor den avont-mael heeft hy den Patient gegeven / vijf Pillekens Rufi / die aldus worden ghecomponeert / ℞. Aloës electi ʒ. ij. Myrrhe Croci,

van elckx een dragma/ dese worden t'samen ghe-incorporeert met goeden wijn / ende alsoo pillen daer af ghemaeckt die seer worden ghepresen / soo wel van de Peste ghepreserveert te worden. Den neghensten dach soo heeft hy wederom bevolen de Pillen te nemen / ende alsoo den Patient laeten passeren tot den 12. dach / des morgens middachs ende t'savondts / altijdt hem laten nemen vande voorseyde Juleppē / oft het Pest-water hier boven verhaelt. Maer den 13. dach heeft hy zijn degestiven beghinnen te veranderen. Nemende Sirupum de Bisantijs acetosam met Julep van Violetten / door dien dat de subtijlste humeuren meestendeel ghevacueert waeren / ende een partije van grove humeuren waren resterende. Den 16. dach heeft hy den Patient gegeven een purgatie van Manna Rubarbara ende Agaricus ende alsoo in dese maniere gheprocedeert tot int eynde der cure.

Het Ampt der Chyrurgijnen.

MAer met de Medecijnen worden oock geroepen tot de Cure der Chyrurgijns / die het gheswille in de Eechenisse soude ghenesen / den welcken den eersten dach dat hy tot den Patient gheroepen worde / heeft een bussche gheset op den humeur ende de plaetse ghescharificeert/daer nae de bussche daer op wederom settende) op dat de fenijnighe materie/met den bloede uyt ghetrocken soude

ſoude worden. Daer nae ſoo heeft hy Veſitatorien gheappliceert boven den enckel / ten dry oft vier plaetſen van Spaenſche blieghen / het ſelve retirerende / alle de daghen de bleynkens met groote ſneden doorſnijdende / ende op den thumeur heeft hy gheleyt een Emplaſterum ghemaeckt van noten / vijghen / Betonie / wijnruyt. Scabioſe, Galbani, ende heeft-deech / t'ſelfde continuerende tot den vijfden dach.

Naer den welcken het voorgaende Emplaſtrum veranderende / heeft ghenomen de wortelen van Althea, vijghen / verckens lieſe / bollekens van witte Lelien / Scabioſe, ende honich / eñ maeckte daer af een Cataplaſma / t'ſelve continuerende tot den 12. dach / wanneer de apoſteunie heeft begonſt te ſuppureren / ende niet verwachtende de volcomen rijpinghe / heeft den thumeur gheopent daer nae het Vlcus ghemundificeert / als t'ſelve in andere abſeſſen behoorlijck is te geſchieden / de wonde langhen tijdt open houdende om de fenijnighe materie wel te expurgeren / ende alſoo is den peſtilentiaelen Carbunckel tot perfecte cure gecomen. Hier ſullen wy voleynden het tractaet der peſte / ende ſullen tracteren vande Cliſterien / om alſoo het fenijn / het welck inde d'armen oft inde onderſte partijen ſoude moghen weſen / om alſoo met de Cliſterie de natuere behulpſaem te weſen.

HET XVI. CAP.

Tractaet vande Pijn-ſtillende Cliſterie.

VOor den eerſten een Pijn-ſtillende Cliſterie ℞.Lactis,Hyoſquiami Fol.acetoſæ portulacæ añ.m.j.Flor.Violarum & Nenupharis Añ.p.j. Fiat decoctio ad ℔.j.in collatura diſſolue caſſie, fiſtul.ʒ.vij.Olei roſarum & Nenupharis añ.℥.j.& ß.& fiet Cliſter.

Een ander Pijn-ſtillende Cliſterie.

℞.Roſarum Rubearum Hordei mundi & ſemen Plantiganis añ.p.j.fiat decoctio in collatura adde Olei Roſarum.℥.ij.Vitellorum ouorum nũ.ij.fiet Cliſter.

Tot het ſelfde.

℞.Flor.Cammomil'e,Melliloti & Aneti añ.p.j. Rad.Biſmalue ℥.j. fiat decoctio in lacte & in collatura adde Muſculaginis ſemen lini & feni greci extractæ in aquam Maluæ ℥.ij.Sacchari Rubearum ℥.j. Olei Cammomille Anetini Añ.℥.j.& ß.& Vitellorum Ouorum nũ.ij.fiet Cliſter.

Een ſuyverende Cliſterie.

℞. Hordei integri p. ij Roſarum Rubearum & Flor. Cammomille plantagi. Apij Añ. p. j. fiat decoctio in collatura diſſolue Mellis Roſarum & Sirupi de abſinthio Añ ℥. j. & ß. Vitellorum ouorum nū. ij. fiet Cliſter.

Een Cliſterie om de Vlceratie der Darmen te ghene ſen.

℞. Succi Plantaginis centinodiæ & Portulacæ Añ ℥. ij. Boli armeni, Sanguis, Draconis, & Amili, Añ. ℥. j. ſeui Hircini diſſoluet, ℥. iij. fiat Cliſter.

Een Cliſterie die aſtringerende is voor den loop.

℞. Caudæ equinæ plantaginis poligonij Añ. m. j. fiat decoctio in lacte vſtulato ad quartaria iij. & in collatura adde Boli armeni, Terra ſigillata ſanguis Draconis Añ. ℥. ij. Albumen duorum ouorum, fiet Cliſter.

Ad idem.

℞. Succorum Plantaginis, Arnogloſſi, centinodiæ, Portulacæ depuratorum reſidentiæ factæ q. ß. pro Cliſterie addendo pulueris Boli armeni terra

ra sigillata Sanguis Draconis Añ. ℥. j. Olei Mirtini & Rosati Añ. ℥. j. Fiet Clister.

Een voedende Clisterie.

℞. Decoctionis caponis pinguis & cruris Vituli coctorum cum acetosæ Buglosse Boraginis pimpenelle & lactucæ ℥. 10. vel 12. in qua dossolue vitellorum ouorum tres Sacchar. Rosarũ, & aqua vitæ Añ. ℥. j. butyri recentis nõ saliti ℥. ij. fiet Clister.

Een vercoelende Clisterie.

℞. Decoctionis caponis cruris vituli & capitis ℔. ij. in quibus coquantur Fol. violarum Malue Mercurialis, & Plantaginis Añ. m. j. Hordei mundi ℥. j. quatuor semen frigidi maiorum Añ. dragma ß. in collatura ℔. ß. dissolue vitellorum ouorum nũ. ij. Sacchari rubri ℥. j. fiet Clister.

HET XVII. CAP.

Om het root Melisoen oft buyckloop te stoppen het vvelck met dese sieckte der Peste plach te comen.

Soomen siet dat den buyckloop seer groot is in dese sieckte/soo salmen het selve sien allenskens

te

te ſtoppen/het ſy met eenighe Cliſterien ofte eenighe remedien daer toe bequaem zijnde / ſoo door den mont als anderſins/men ſal den Patient oock mogen geven papkens van terwen mele / die met water daer inne dat met eenen ſueren granaet appel/Berbers/fijnen Bolus/gheſeghelde aerde/ende heulſaet/van elckx een dragma ingheſoden ſal hebben.

Neemt oock ſoete Amandelen die in gheſtaelt gerſten water gheſoden zijn/ſtootſe in eenen marmoren Mortier/ende maeckt hier af een amandel melck/ende doeter toe een dragma van het poeder Diarodon abbatis, op dat de ſcherpicheydt des humeurs hier door mach verſoet worden; Een ander remedie de welcke meerder cracht heeft/ende wort ghehouden voor en groot ſecreet. ℞.Boli armeniati terræ ſigillatæ. Lapidis hematitis Añ. ʒ. j. picis Naualis ʒ. j. & ß. Coralli rubri, margaritarum electarum, Cornu cerui vſti, & loti in aqua plantaginis, Añ. ℈. j. Sacchari roſarum ℥.ij. fiat puluis, waer van den Patient eenen lepel vol ſal in nemen/voor den maeltijdt/oft nemet in met eenen doyer van een Ey/den Patient ſal oock ghebruycken goede ſpijſe/ lieber gebraden als geſoden/oock mach hy ghebruycken Queden onder de aſſchen ghebraden Miſpelen/Carnoelien/gebraden noten Muſcaten / om de maeghe te verſtercken/

sterckẽn/men sal oock de maege van buyten strijcken met Olie van Mastick, Muscaten. van Queden/ende van Mirtelen. Oock machmen op de maghe legghen een saechte gebacken corste broots die in azijn met Roosen-water ghewepckt heeft/ mẽ sal ooc wel dit cataplasma mogen gebruycken/ die met de decoctie vã gestaelt water met Roosen, Sumach, met Berbers, met Mirtelen, met Marmelade, met Mastick, met Boonen Mele/ ende met Honich van Roosen ghemaeckt zijn. Men soude hier toe noch veel meer Remedien connen ordineren/ dan om dit Tractaet cort te maecken ende tijdt te winnen/soo sullen wy hier naerderhant eenighe Remedien achter voeghen om ons Tractaet t'samen te sluyten / soo sullen wy hier gaen beschrijven int cort/wat de maselen/kinderpocken ende root jonck is d'welck den gemeynen man de ghebroken Peste is noemende.

HET XVIII. CAP.

Vande Pockens,ende Maeselen.

DEse ghebreken zijn meesten-deel de ionghe kinderen onder-worpen / ende oock wel de bedaechde lieden/eñ gelijck de selve periculeus zijn inde jonge liedẽ/also noch periculeuser inde groote lieden/mits dat de kinder Pocken ende de Maselen de voorboden zijn vande Peste/de welcke ooc

door

door de alteratie vande locht haeren oorſpronck is nemende / de gheleerde onderſocht hebbende den oorſpronck ende oorſaecke deſer uytloopinghe der kinderen Pocken ende Maſelen/ende dierghelijcke/ſoo houden ſy daer voor datmen de oorſaecken deſer ſieckten met hem is brenghende / uyt zijns Moeders lichaem alſmen ghebooren wordt/ overmidts dat het kindt ghevoedt wordt met het ſubtijlſte bloedt der maent ſieckten / het welck de kinderkens blijft in't bloedt ſteken door de ſweetgaetkens / het welck de natuere tot zijnder tijdt daer naer uytdrijven moet / de welcke by groote hitte ofte met eenen ſuyden wint comende/ met de gheheele maſſe des bloedts op te ſieden haer over het gants lichaem is uytſpreyende/ende uytwendich vertoocht / ende dat ſulckx waer zijn / men ſiet weynich menſchen / die de voorſchreven pockens niet eens binnen haer leven en ghecrijgen/ jae de bedaeghde lieden moghen de ſelve ſoo wel ghecrijghen als de ionge kinderen/ ende dat door eenighe opſiedinghe des bloets / door andere quade humeuren / oft door eene quade peſtilentiale locht / ghelijck wy daghelijcks moghen ſien. De kinder Pocken verſchillen vande maſelen te weten dat de Pocken verheven zijn/ende de maſelen plat/ op de huyt haer verthoonende om dat de pocken uyt een dicke ende taye materie haren oorſpronck nemen: te weten uyt een ſanguine eñ phlegmatike materie/de maſelen wt een heete ende ſubtijlder

 materie/

materie/daerom dat oock de Maeselen gheen lic-
teeckenen uyt en setten / dan alleen sekere plecken
over het gheheel lichaem/ als oft vloy beten wae-
ren/die somtijts root/somtijdts groen/ende swert
zijn. Maer de pocken verheffen haer int ronde met
scherpe ende witachtige puysten/daer uyt datmen
lichtelijck sluyten can/datter een vermenghelinge
van sanguine en pituiteuse humeuren onder mal-
canderen zijn/voorts soo zijn de pocken meer hoo-
gher verheven/daer de maeselen plat staen / dan
sy zijn wat breeder doch int beghinsel / eer d'een
oft d'ander uytbreken / ghelijck den eersten / den
tweeden/ oft den derden dach soo canmen die qua-
lijck onderkennen/ om datse in't beghinsel mal-
canderen seer gelijck zijn/ ende de kinders pocken
wasschen vanden tweeden/ derden /ende vierden
dach/ ende sy worden wit al eer sy tot een corste
veranderen/maer de maeselen blijven altijdt root
boven op de huydt/ ende en worden niet meerder
als sy en zijn. Voorts soo brengen de pocken oock
steeckte by ende smerte/ende de maeselen en steken
niet/ noch sy en brenghen gheen smerte by/midts
dat het thumeur soo scherp noch soo bijtende niet
en is/ofte om dat het thumeur subtijlder wesende/
lichtelijcker te vervlieghen comt / de siecken zijn
seer tot niesen gheneycht / als sy uyt willen bre-
ken/ om dat de venijnighe dompen van beneden
opwaerts willen trecken/naer de herssenen/ daer
toe soo hebben sy oock een continueerende koortse/
met

met een groote pijne inden rugghe / ende met een ieuckte der neuſen oock ſoo hebben ſy groote pijne ende ſmaerte des hoofts / met draeyinghe al oft al omdraeyde dat ſy ſagen / het welck uyt de dompen der ghecorrumpeerde materie compt / ende eensdeels Peſtilentiael zijn / daeromme dat ſy oock eenen vreeſachtighen ſlaep hebben / ende ſteeckte over het gans lijf ghevoelen / hier by hebben ſy oock een traechheyt in alle haer leden / roodicheydt des aenſicht / ende der ooghen met wat gheſwollentheydt / ende zijn ſoo langhe met ſlapericheydt ende geuwen ghequelt / tot dat de pocken van alle canten uytbreken.

HET XIX. CAP.

De Cure ofte gheneſinghe vande Pocken, ende vande Maeſelen.

Als wy met deſe Cure willen voorts gaen / ſoo ſullen wy onſe Cure veranderen / na advenant dat het humeur ghemeynſchap met de Peſte is hebbende / ofte gheen ghemeynſchap met allen / met de ſelve is hebbende / niet teghenſtaende men ſal het kint in een werm kamer houden / daer gheenen wint in en compt / ende men ſalt in eenen rooden ſchaerlaeckenen lap ſlaen / ofte in eenen anderen wollen doeck / daer mede datmen wel toedecken ſal / tot dat de Maeſelen ofte Pocken

uytgeslagen zijn/ist een cleyn kint dat suycht/soo sal de voedster ghebruycken in haer pottagie Porceleyne/ Lattouwe / Barnagie/ Sicoreye / ende Buglosse / daer by datmen oock wel een weynich ghepelde gherste doen sal / ende sal oock heel haer mijden van alle heete spijse / ende ghesouten coste/ ghelijck Pasteyen specerijen ende oock den wijn/ dat het bloedt niet al te seer en come te verhitten/ haeren dranck sal wesen/ goedt gersten water dat met rosijnen/ ende wortelen van Buglosse ghesoden is / sy sal haer moeten houden ghelijck oft sy selver de sieckte hadde/daerom datmen voor haer sal ordineren ghelijck wy voor het kint sullen verordineren/want dat de memme oft voedster in neemt / daer af wort het soch ghecockt / ende alsoo ontfanght het kindt/suyghende het Medicament van binnen door het suyghen.

Het Eten ende dranck van de Kinderen.

IN den eersten / soo sal het moeten ghewacht worden van pap te eten/ende soo het wat grootachtich waere / soo en salment gheen vleesch gheven/voor ende al eer hem de kortse teenemael verlaten heeft / ende de Pocken hem teenemael wtgebroken zijn/ maer men mach het geven gestovet

gerste

gherste Amandel-meick / oft hoender sop / dat met de voorschreven Cruyden ghesoden is ghe-weest.

Pruymen / ende Rosijnen zijn hen seer goet / hen drincken en sal anders niet zijn als gherste wa-ter dat met ghepelde gerste op wortels van papen cruyt / ende op wortels vã Buglosse op Pruymen / Rosijnen / met poeder van Yvoor / Herts-horen / eñ met de vier koude sadẽ gesoden is / daer by mach-men wel by doen Syrope vã Violette / maer geen astringerende Syropen / op datmen de humeuren haeren uyt-tocht niet en belette. Men sal den Pa-tient oock matich laten slapen / doch niet al te veel op dat de infectie niet innewaerdts en worde ghe-trocken / ende de cortsse niet vermeerdert en wor-de / men sal in dese cure niet laeten oft purgeren / ten waere datter vollijvicheyt voor handen ware / oft datter eenighe andere sieckte onder ghemen-gelt waere / ghelijck het pleurisie / squinancie / Op-thalmie / oft dierghelijcke sieckten / ten waer in het afbreken der voorschreven kinder-Pocken / oft op den eersten oft op den tweeden dach / ende dat met raedt ende advies van eenen gheschickten Mede-cijn ende Doctoor / op datmen door den loop der natueren niet en come te verhinderen / maer ter contrarien soo sal den Patient ghebruycken ee-nighe Clisterien / ofte eenighe goede soppen suppen / dat op Malue / Violette blaeders / Bar-

nagie gesoden is / ofte oock wel een pruymsopken daer by dat oock Rosijnen ghesoden zijn geweest: De kinderen die wat grootachtich zijn salmen eenen Bolus van Cassie laten innemen / waer door dat hem den buyck weeck soude moghen worden / ende de nature alsoo mach ontlast worden / om alsoo alle quade humeuren uyt den lijf te drijven / waer door de sieckte veroorsaeckt is ghewesst: het welck men gheerne den tweeden / derden / vierden dach doet naer de dispositie des lichaems / ende na dat de humeuren tot uytdrijvinghe bereyt zijn / oft naer den eysch vande uytwendighe locht.

Sweet-dranck.

DAer nae salmen sien den Patient tot sweeten te brenghen / door alsulcke remedien die de sweet-gaeten openen / ende de humeuren sien te versubtileren / ende de selve door het sweet uytdrijven / op dat de venijnighe materie in het lichaem niet en blijve steken / waer door de doot soude comē te veroorsaecken. Men heeft in dese sieckte oock wel ende profijtelijck gheordineert eenighe sweet-dranckken / soo salmen oock dese decoctie laten gebruycken / dat op drooghe Vijghen / op ghepelde Vitsen / op het saedt van Citroenen, op Venckel saet / op saet van jouffrau merck / Peterseli saet / ende soet hout / eñ Rosijnen gesoden is / ende dit is seer bequaem om de Maeselen ende Pocken te doē uytslaen /

uytslaen / wy bevinden dat de Witsen ofte linsen beletten dat de pocken soo inde kele ende andere inwendighe partijen niet ghecomen en connen/ en dat om datse soetkens astringeren / ende den buyckloop doen achterhouden/ soo daer eenighen buyckloop quame/salmen hem reguleren als hier voor in het 17. Cap. beschreven staet.

HET XX. CAP.

Watmen voor partijen sal gaede slaen inde sieckte der Pocxkens.

VOor al ist een groote saecke / de nobile partijen des lichamen wel gade te slaen / ende dat voor al het ghesichte/de neuse/de kele /de loose/ de darmen/want dese in groot perijckel staen/ jae somtijts de doot na volcht / daerom elck Vader eñ Moeder/jae ooc dẽ Chyrurgijn wel met recht behoort toe te sien/want somwijlen de doot daer nae volcht / soo datmen in tijdts de accidenten voorcomen moet / alsmen vreese hadde dat de ooghen beschadicht souden worden / soo salmen dit ghebruycken.

Neemt Lycium Slee-sap, ende Soffraen dan elckx een dragma Camphor een Scrupel / mengheelt dit al te samen in Roosen-water/ ende druppet dicktwils inde ooghen /soo verre alsmen eenige Pockxkens ofte eenighe roodicheydt op den ooghappel

tappel ghewaer wierde/ soo ghebruyckt Sief Album, ende dat naer de ghelegentheyt der saecken/ compter dan oock eenighe opentheyt der kele / oft des mondts / spult den selven met gherste-water daer Syrope van moerbesien/wijn van granaetē/ ende dierghelijcke inghesoden is ghewecst / ende drinckt het selve oock al sachtkens in. Door den neuse/salmen dit gebruycken opsnuyvende/maer eerst den mont vol cout water ghenomen / soo en commen de opghetrocken sappen niet inde kele/ ten eersten/soo neemt sap van Munte met Sandel, Verjuys ende azijn ghemenghelt / het selve oock gheroken is seer dienstelijck. Als nu de Pocken de loose beswaren/soo sult ghy ghebruycken/ Diapapauer, isser eenighe heesicheydt oft rouwicheyt der kelen by / soo salmen daer een gorghel-water toe ordineren/dat ghemaeckt is met soet hout Iuiuben, Sebesten, ende Vijghen in water gesoden/ ende een weynich Dragant, in laten smelten / ende als dan hier mede gorgelen. Om nu het ingewant vande Pocken te bevrijden / soo salmen ghebrade Queeden met Suycker oft Syrope van't selve innemen/ slaet dan daer eenen doorloop toe / soo besiet wat hier voren gheordineert staet / ende om dese Pocken haest te doen rijpen / soo salmen nemen versche boter / ende daer mede strijcken / oft eenighe badinghe maecken met Vijghen / Hemstwortels/met witte Lelien / Lijnsaet/ die van dierghelijcke saecken gemaeckt zijn / ende alsse nu rijp

zijn/

zijn / soo salmense openen met Silvere naelden/ oft met eene knipschere op dat de venijnighe materie geen in-etinghe en soude causeren in het ondergheleghen vleesch/ ende oock gheen diepe putten en blijven/het welck in't aensicht een leelijcke saecke is om aen te sien/daerom placht ick in dese sieckte te ghebruycken dese naervolgende manieren. Ick nam boter soo sy uyt de kuype quam eñ lietse smelten tot datse heel swert was/ende gootse op Roosen-water daer van te voren Queekernen in ghewevckt hadden/ ende lietse alsoo smijten met een stocxken onder het selve water / tot datse cout werdt/ daer mede liet ick de Pocken int aensicht bestrijcken/al eer sy te deghe rijp waren/ende mach met de waerheyt segghen / by nae niet een en was die met putten zijn gheschent ghebleven. Als nu de Pocken open zijn / soo salmen die bestrijcken met dit Medicament: Om te doen verdroogen / d'welck men met salve van Roosen doen sal / waer by datmen sal doen ceruse goutgliet / poeder van Aloë met een weynich Soffraens onder malcanderen menghelende / waer deur niet alleene de Pocken en worde verdroocht maer daer door wort de nature gheholpen / tot aenwassinghe des vleesch/Sommige bestrijcken de Pocken met gesmolten speck dat met Roosen water / ende met wijn ghemenghelt is / ende daer onder een weynich ghersten mele oft lupijne mele ghemenghelt is. Andere nemen gherste mele onghepijnden ho-

nich vermengelt/daer mede dat sy de pocken doen afvallen ende verdrooghen.

Sommighe nemen rooden wyn met lynsaet meele gesoden / ende daer mede de Pocken bestreken. Sommighe nemen oock ongesouten hamelen sop met Soffraen ende doppen daer mede de Pocken.

Als nu de pocken te hooghe zyn ghebleven te weten de lickteecktenen / soo salmen dit naervolghende ghebruycken soomen die wilt afdoen / soo moetmen acht nemen / in wat partyen dat sy geleghen zyn / want soo verre als die int aensicht al te hooge uytstaen soo salmen die met scheerkens / oft met een schaermesse afsnyden / ende ghebruycken daer naer het Vnguentum citrini, dat versch ghemaeckt is / oft salve van Roosen, Pomade, oft dit linement ℞. Amili. Tritici & amigdalarum excorticarum Añ. ℥.j. & ß. Gummi Tragacanthi ℥. ß. Semẽ melonum fabrarum siccarum excorticarum farina hordei Añ. ℥. iij. Pulverisentur omnia subtiliter deinde incorporentur cum aqua Rosarum, & fiet linimentum, waer mede het aensicht sal bestreken worden / met een pluyme / ende alsoo de gansche nacht laten ligghen ende t'sanderdaechs afwasschen met water van terwen mele / dese remedien maeckt schoon ende claer alle lickteeckenen / het water van witte Lelien / het water van blommen vande Boonen maken oock effen de huyt.

De

De olie van Eyeren ghemaeckt/doet het selve effect/hier mede sullen wy eynden / ende sluyten dit cleyn Tractaet.

HET XXI. CAP.

Vande Peteriens.

AEngaende vande Peteriens / worden oock in Italien / ende in Spanien voor een Peste ghehouden / ende is oock behaelijcken / want de selve den mensche is aencomende met een furieuse stercke cortse / gevoelende int hooft groote pijne gelijck wy inde Peste hebben beschreven / daerom sullen wy terstont neerstich zijn /om de menschen te helpen soo haest alst moghelijck is.

Inden eersten dat lichaem te digereren/ende te evacueren. Ten eersten met dese Juleppen als hier volghen/℞. Aquarum succorie acetosæ Boraginis añ. ℥. ij. Sirupi granatorum Limoniæ oxisacchari añ ℥. ß. miscæ fiat Iulepus , Oft neemt eenen pot recot weye/ende siet daer inne de bladeren van Sulcker/ Buglosse/Violetten/Suyckereÿe / van elcx een hantvol / ende een Once wortel van Scorsionera, ghesoden zijnde colleret/ende van dese colatura/neemt daer af ses Oncen/ daer by doende ℥.ij. Sijrope van Limoenen / men mach dit soo vande weye/als vande Juleppen lange gebruycken smorghens vroech / ende naer den noen ten vier uren/ men sal oock den Patient setten Clisterien

rien die vercoelen om alsoo den sieckẽ te ontlasten/ eñ den brant nederwaers te trecken altijt t'fenijn soo seer vant hert te trecken alst mogelijck is/men sal oock wel moghen ghebruycken saechte purgatien/ghelijck Manna / Sijrope van Roosen van elckx onder half Once / Diacatolicon een half Once / met de decoctie die ghemaeckt is van de Cordiale blommen drij Oncen samen ghemengelt/sal oock dickwils gebruycken den Lapis Bezahar. 15. oft 20. greynen / met vercoelende wateren / oft andere sweet - dranckxkens / hier voren beschreven/ men sal hem oock wel moghen laten/ maer sal gheschieden na den raet van eenen gheschickten Medecijn die wel erbaeren is inde conste / men sal den Patient oock bussen setten met scharificeren vanden 7.ofte 8.spondile des rughs af tot beneden de billen / de busse dickwils afnemende/ ende laetense wel bloet trecken / oock wel eenige bussen setten tusschen de beenen/oocEechelen setten int uyterste vanden aersderm/ om alsoo den Patient vande fenijnige materie te ontlasten/ mẽ sal ooc niet versuymen visicatorien te setten/gelijck wy bovẽ hebben geseyt/oock onder de voeten binden heefdeech / azijn/sout / ende mostaert /dit t'samen gestooten ende met een koolblat daer op ghebonden/om alsoo de dompen neder te trecken/ men mach oock wel eenighe diversien maecken/ met de armen/ ende beenen te vrijven / met grove doecken/oock de voeten vaeden in suet melck/daer

semelen

semelen ende sout in ghesoden is gheweeſt.

Voorts aengaende van haeren kost eñ dranck/ sullen wel mogen drincken gerste water met Syrope van Limoenen/oft Citroenen/oft granaten/ oock weye/ zijne spijse sal wesen al dat licht is om verteeren/ ghelijck Pruymen / suere appelen ghestooft/oock haemelen vleesch / ofte kieckenen / oft hoenderẽ daer by dat gesodẽ sal hebben Sulcker/ Endivie / Latauwe / Sicoreye / Buglosse/Barnagie/ofte Violette blaederen/met wat verjuys/ oock een Eyken op water gedopt daer by gedaen Verjuys met wat Suycker / des savonts sal hy ghebruycken een hordeat dat met heulsaedt / met de vier vercoelende saeden ghecockt is / maer ist dat den Patient wel slaept / laet het heulsaet daer uyt / mach oock ghebruycken eenighe panaeden vañ gherapst wittenbroot ghesoden in water ende wat Verjuys / daer by doende suycker ende weynich boter / meucht dat oock wel maecken vande voorseyde vleesch-soppen/dit alsoo continuerende tot dat de cure is ghefinieert.

Men mach oock van beneden wel eenighe suppositorien setten / ondertusschen wy souden hier wel beschrijvẽ vande kortse die wy de roode kortse noemen / dan ghelijck de Petetiens ende de roode kortse seer na den anderen zijn treckende/eñ d'een soo behaelijck is als d'andere / soo sal u ghenoech wesen hier met die Remedien van de Petetiens u te behelpen.

Een

Een Opiaet d'welck de Doctoren vā Antwerpen hebben geordineert voor de Pest.

℞. Nucum Iuglandium num. 20. Radix Tormentillæ, Pimpinellæ, Baccarum Lauri, añ. ℥. ij. & ß. Caricarum pinguium num. 15. Corticis Cytri, galange macis in aceto preparatæ añ. ℥. j. & ß. Fol. absinthij, rutæ, scabiosæ añ. m. j. Flo. Boraginis m. ß. rasuræ cornu Cerui. Boli Armeni, Terræ Sigilatæ añ. ℥. ij. Mirrhæ electæ ℥. j. Croci. ℥. ß. Cum ℔. iij. Mellis despumati fiat electuârium, de giefte is hier af ℥. j. oft tot ℥. ij.

Een Waeter van Quercitanum, om mede te Cureren / ende Preserveren.

℞. Ligni Aloës ℥. j. Rad. gariophylatæ gentianæ Zeduariæ, Angelicæ, Tormentillę añ. ℥ ij. Cinamonij. Macis santali Rubri, Baccarum, Iuniperi, Semen Cardui Benedict. Corticis Cytri & semen eiusden añ. ℥. vj. Dictami cretensis sicci, melissę, Hysopi añ. m. j. macerentut ad ignem Lentum, per sex octoue dies in succorum depuratorum Rutæ scordij & vlmariæ añ. ℥. viij. deinde forti-

ter præle exprimantur his adde Theriaces Mithridatij optimi añ. ℥.ij. Confectio Hyacinthi alchermes añ. ℥.ß. specierum Dia ambræ ʒ.ij. Croci ʒ.j. Camphora ʒ. ß. Vini maluatici & aqua vitæ optimæ añ. ℔.j & ß. doet dit al t'samen in een vat voor 6. dagen by cleynen viere / wel toegheʃtopt/ op datter niet uyt en vlieghe vande cracht / daer naer soo bringhet uyt/ van welcke uytbringhinge meucht ghebruycken/soo veel u lieden belieft/ oft daer af nemẽ 2. Oncen want dit doet wel sweeten/ ofte meucht dese uytbringhinghe distileren in eenen alembick settende in heete asschẽ / neemt hier af het gewichte van dese distilatie ℥.ij.& ß. Doende tot dese distillatie / de Sijrope van suere Citroenen/ofte Limoenen ℥.ß. ende maeckt daer af eenen dranck om te sweeten/ ofte men mach oock wel/soo langhe sy inde Pest zijn/in haren dranck doen / t'zy wijn ofte hamelen sop / oft Capoenen sop / ende moght daer oock wel mede bestrijcken den mondt / neusgaten / ende ooren / want dit is wonderlijcken veriagende de contagieuse sieckte.

Soo haest men ghewaer wort dat yemant met dese contagieuse sieckte besmet is/soo salmen hem terstondt wel moghen gheven eenighe Vomitorien.

Neemt Flos Antimonium, oft Antimonium preparata gran. septem vel octo in wat Metridaet ghemenght/ende dat al nae de sterckheyt des Patients ofte ghesedt in infusie van wijn eenen

nacht

nacht lanck sanderdaechs suttiens afghietende dat den wijn niet en wolckt/ ende een quaert van eender uren gheeft den Patient wat werm bier met booter/soo sal hy terstont de viscositeyt/ ende het fenijn der maeghen uyt spouwen.

Een ander ende heet Oxisaccharum vomitiuum.

NEemt een Once Antimonie ghepulveriseert ℥. j. infundeert hem met ℔. j. wijn-azijn eenen nacht lanck/ daer naer colleert hem / ende maeckt vanden azijn met ghenoechsaem suycker naer de const een Sijrope/ men sal daer af gheven een sterck man ℥. x. een vrouwe ℥. j. een kint ℥. iij. met ℥. iij. gerste waeter/ende een Once oxisacchari simplex, ende doet ghelijck voren met bier ende boter.

Een Antidotum, om het herte te versterckcken inde Peste.

℞. Radicis diptami albi, siue pseudodictami Zedoariæ herba tunicæ seu Betonicæ vocata atilis. Tormentillæ añ. ℥. ß. Rad. Pimpinelle ℥. iij. Sigilli Lemnij Bolus armenici, corticum Cytri mali, Croci. Santulorum rubrorum & alborum, rasuræ eboris añ. ℥. j. Coralli albi & rubri, charabæ candide, vni Cornu si non rasuræ Cornu cerui,

ui, phu granatorum margaritarũ hyacinthorum añ.℈.j.Serici crudi vsti, masticis añ. ʒ.ß ossis cordæ cerui ℈. j. Moschi Ambræ añ. ℈.ß sacchari albissimi , quod satis est. dosis est ʒ.j.aut ʒ. ij.& ß.Cum aqua Cardui Benedicti.

Rieck Appel voor den Winter.

EEnighe rieck-appels om inden tijdt der Peste over hem te draghen / ende ghestadich onder den neus te houden/om alsoo te beletten de fenijnighe dompen datse niet naer de herssenen en trecken.

℞.Stirax Calamita, Corticis Cytri añ.ʒ.ij.been albi & rubri Menthæ siccæ, Cariophyli ligni Aloës Cardamomi, Valerianæ, Calami Aromatici Mirtillorum añ.ʒ.j.Santalorum.Citrinorum masticis Camphoræ, añ. ʒ.j. & ß. macis nucis muscati, Cinamomi, Ambræ añ.ʒ.ß moschi ℈.j. Ladani purissimi ʒ. iij. & ß. cum aqua melisse , fiat pomum.

Eenen anderen Appel voor den Somer.

℞. Florum nenupharus violarum Buglossi, rosarum rubearum santalorum rubri & Citrinorum spodij añ.ʒ.j. & ß. Camphoræ, ʒ.iij. Cortici Citri, ʒ. ij. macis, nucis muscati maioranæ calen-

dulæ, marubij, stiracis, Calamitę, Cardamomi, Masticis, Zedoarię, ligni Aloës, Cubebarum, añ. ʒ. ß. Ambrę ℈. j. moschi ℈. ß. Ladani ʒ. iij. Conquassentur cum aqua rosarum postremo addatur Ambra & moschi fiat pomum perforatum.

Item voor de Gheestelijcke Persoonen / ende die de selve Patienten sullen by staen / soo om haer biechte te hooren als om haer te spreken van haer ziele Salicheydt / ende hoe dat den Patient sal ligghen.

Inden eersten soo salmen den Patient seer hooghe vander aerden legghen / want hoe hooger dat hy leydt hoe beter dat het is / voor alle de omstaenders / om soo haest dese contagieuse sieckte niet te ontfanghen.

De Biecht-vaders ofte gheestelijcke Persoonen die dese siecken willen by staen / sullen eerst wat inden neuse steken ghelijck Wijnruyt / ofte eenen doeck met azijn nat ghemaeckt zijnde / voor zijnen neus houden / want den azijn groote cracht heeft om wederstant te doen teghen het intrecken der Peste int lichaem / sullen oock haer wel wachten vanden adem des Patients / ende sullen doen ghelijck wy int 7. Capittel hebben gheseyt / moghen oock wel ghebruycken dit. Neempt witten wijn-azijn ʒ. vj. Roosewater / Violetten waeter / van elckx ʒ. j. & ß. Camphor ℈. j. Muscus granen j. & ß. Den Camphor ende den Muscus sal met

met het Muscus ghebreven worden/ende met den azijn/ende steeckt daer in een sponsiken wel nadt maeckende/ende dat in een ront appelken t'sy van hout / ofte silver gemaeckt/dat wel met gaeten is doorboort/ende dat stedich inde handt hebbende/ ende onder den neuse steken om te riecken / sullen oock inden mont houdē ende knabbelen den wortel van Zedoar.

Visicatorien.

MEn sal oock ghebruycken Visicatorien in dese Peste / ende oock voor quaede brandende kortsen.

Neempt suieren heefdeech ses Oncen / ghemenght met wat azijns/ende menght daer onder ℥.ß. poeder van Spaensche vlieghen de hoofden ende vleughelen afghedaen / ende dat ghebonden een hant breet binnens arms boven den elleboge/ van ghelijcken op beyde de polssen/ ende boven de knie een hant breet van binnen / om alsoo de fenijnicheyt uyt het hooft ende der herten te treckē/ snijt de bleynen door / ende leght daer op een plaester van Diaquilon oft Basilicon , ende houtse soo langhe open alsmen mach/ soo het niet en betert/ ende verdroocht / moghtse wederom verversschen.

Een Plaester om op de Bubone oft op de buyle te legghen.

℞. Emplastrum diaquilonis cum gummis ʒ. j. Vnguentũ Basiliconis ℥ ß. Euphorbium ʒ. j. & ß. fiat puluis subtiliss. & misce simul fiat Emplastrũ secundum Artem, want dese plaester treckt de buyle uytwaerts/ende doetse saecht worden.

Watmen doen sal alsmen de huysen kuyst.

DE Swertsusters/ende Cellebroeders/ofte Schrobbers/als sy de huysen willen kuysschen/sullen nemen een Once Arsenicum, ende een half Once Buspoeder/ ende binden dat in een lijnwaet poppe/ende setten een teyle oft vier waghen midden inde Camer/ oft plaetse daer den Patient ghestorven is/met gloeyende colen/eerst de vensteren wel toe sluytende/daer naer worpt u poppe in't vier/ende loopt terstont ter Cameren uyt/ treckende de deure achter u vast toe/want hier na soo treckt alle het fenijn der Peste int vier.

Aengaende van haer eten ende drincken/ hoe sy haer daer in sullen Reguleren / ende gouverneeren.

IN den eersten sullen haer wachten van alderley vruchten ende seer luttel daer van eten/ten waer suere vruchtē/gelijck sorben/Queen/swerte kriecken/Orangien ende suere granaet appelen / aelbesien / etc. in somma al wat suer is/ ende met suer wort ghecockt/ ende haer spijse sal wesen die licht is om te verteeren / als Hoenderen/ Kieckens Patrijsen / Calfs vleesch / Hamelen vleesch / oock Geyten vleesch /ende ghedecssemt broodt / haeren dranck sal wesen goeden welrieckenden wijn wel ghewaetert/ t'sy met gherste water ofte putwater daer in gesoden heeft een kruyme terwen broots/ oft met Caneele / hy sal hem voor al mijden van meede ende al wat van honich ghemaeckt wordt.

Een cleyn Tractaetken voor den buyten Man.

WAntse buyten gheen Doctoren en hebben/ ende verre vande steden somtijts zijn/ende gheen Apoteken en hebben soo sullen wy haer preservatiben ende sweetdrancken beschrijven/om in

tijde van noode haer daer mede te behelpen / datse selver sullen maecken om in tijden der peste / hun selven daer mede te cureren.

Als yemant de Pest aencompt/ hoe ende in wat manierẽ men dat weten sal.

DOctoor Theobaldus Boloniensis seydt / als de menschen eerst de pest aencomt/ofte ghevoelen / soo komtse haer aen / eerst inde maege ende loose / ende de maeghe seyndtse tot het herte / ende inde aderen des bloedts/ende dat herte seyntse tot den hoofde/want het hert en can lijden oft verdraghen/al dat onreyn ofte fenijnich is/ende daerom die persoonen die de Pest eerst crijghen / soo comt haer aen groote pijne des hoofts / ende dat hooft seynt wederom van haer dat fenijn / te weten tot de drije principaelste aderen die daer zijn over wedersijden des hoofts / die nederwaerts loopen in des menschen lichaem.

De eerste Ader comt over den arm tot de hant/ ende men sal die vinden int bovenste vanden elleboghe ende tusschen den duym.

De tweede Ader comt nederwaerts onder den arm tot de handt/ ende die salmen vinden int onderste vanden elleboghe ende tusschen den cleynen vingher.

De

De derde Ader comt nederwaerts over al het geheel lichaem eñ gaet tot de voeten / ende die salmen vinden op den grooten teen vanden voete / soo wel op den slincken als op den rechten / oft inde holheyt vanden enckel.

Item soo wanneer de Pest comt / tot het hoofde / soo is dat hooft terstont dat fenijn weder seyndende tot het lichaem / ende dat als wy gheseydt hebben / tot dese drije Aderen terstont / ende ist datse ghesonden wordt tot de eerste adere die loopt over den elleboghe / soo blijft de Peste aenden hals / inde slincke ofte rechte sijde / ende aldaer is sy makende een cliere ofte Carbunckel diemen int latijn Glandula noemt / ende daer is sy blijvende tot dat sy uyt breeckt / eñ soo sy niet uyt en breeckt / soo is sy weder treckende tot het herte / ende dan moet den Patient sterven / ende men kanse alsdan niet helpen / maer by soo verre dat het hooft dat fenijn seynt tot de adere die onder den elleboghe gaet / soo blijft sy onder d'ocksselen / inde slincke ofte rechte zijde / ende daer maecktse een geswil / Bubone, ofte cliere / Glandula ghenaemt int Latijn / maer soo dat hooft het fenijn is seyndende tot de derde ader die over t'gheheel lichaem gaet tot de voeten / soo blijft de Peste inde Eechenisse inde rechte ofte slincke zijde.

Daer zijn sommighe menschen die vraghen / waerom dat de Peste meer blijft inde Eechenisse eñ d'ocxselen / als op andere plaetsen des lichaems.

Daer op antwoorde ick alsoo / om dat de Pest is een groff verbrant bloet / met grove humeuren ghemenght / ende dese drij aderen zijn de principaelste grove aderen / ende breeder als alle de andere aderen vanden hoofde / soo de Pest blijft inden hals / soo salmen laeten de eerste ader inde hooft ader / eñ soo de pest blijft onder d'ockselen laet de tweede ader inde handt / ende soo sy valt inde Eechenisse laet op den grooten teen / oft by den Enckele voorseydt de derde adere / maer sult wel acht nemen dat dese latinghe ghescheide binnen de 12. uren ghelijck wy vooren hebben gheleert / niet en is sonder groot perijckel / ten waere dat gheraden wort van eenen gheschickten Medecijn hem wel verstaende dese sieckte.

Om te weten oft men den Patient sal connen helpen oft niet die met dese sieckte is bevanghen.

INden eersten alsmen by den siecken compt tast terstont naer den pols / want die de Pest op het lijf hebben den pols gaet ofte slaet seer sterck / een weynich tijts soo verliest hy hem / eñ cont hẽ qualijcken voelen / daer naer comt terstont weder / etc. Waer aen men kennen can oft den siecken een contagieuse sieckte heeft / ende sult hem vraghen ofte

sy

sy eenighe pijne ghevoelen / ende hoe langhe sy die gevoelt hebben / ende oft haer de kortse met groote coude / ofte hitte is aenghecomen / ende met groote pijne des hoofts / met schuddinghe ofte brakinge / want waert dat sy dat langhe ghevoelt hadden / over de 12. uren / soo en machmen den Patient niet laten / maer wilt ghy seker zijn oft ghy dẽ Patient sult ghenesen / neemt een noot groot Veneetschen Triakel met Cardo Benedictus water / ist dat den Patient den dranck weder over gheeft / dats een teecken dat het fenijn ter herten waerdts ghetrocken is / ende en can niet gheholpen worden / maer soo hy dien in hout sal genesen / ist by aldien met de remedien voorseyt laet curerẽ / want overghevende is een teecken dat de aderen vol zijn van't fenijn / ende te langhe gheveyt heeft eer hy eenighe locaele remedien ghebruyckt heeft / maer de Triakel in't lijf blijvende / soo salse haer werck doen met het sweet dat fenijn uyt den lijve te drijvẽ ende te veriaeghen.

Ende soomen siet ende vermoeden heeft dat den persoon dese sieckte in't lijf heeft / ende op eenighe plaetse is gesedt / soo neemt twee oft dry Echelen / ende doetse in een ghelas ofte laetbusse / ende sedt dit alsoo boven op de plaetse daer hy de Pest is ghevoelende / ende laetse suyghen een goede wijle tijdts / ende laet die wonden bloeden tot dat sy van selfs stoppen.

Item sult op de Pest buyle legghen dese naer-

volghende plaesters / de eene op't herte / d'ander op het gheswil.

De Plaester voor't herte.

NEemt Savie / Munte / Wijnruyt / Hysope / stoot dat te samen / daer by doende Triakel, van de cruyden elckx een hantvol / de Triakel een Once / ende alsoo boven de slincke zijde boven op't hert ghelept.

Om op de Pest-buyle te leggen.

NEemt Boone-meel twee Oncen / sout een half Once / drooge Okernoten gestooten / ende t'samen ghemenght / ende getempert met het wit van een Ey / met het Sap vande Vlierbladeren / ende wijn azijn / ende Termentijn / een Once / dit ghelept daermen de pijne heeft / ende daer boven op gelept tusschen eenen doeck / Tichelsteenen heet gemaeckt om dat het soude te beter trecken.

Een Preservatief.

NEemt smalle Savie / wilden Vlier / Braembladeren / van elckx een Once / gestampt ende uyt ghedout met eenen pot Franschen Wijn / doeget door eenen doeck / eñ laetet claeren / doeget dan in een Flessche / eñ doet daer by ghestooten witten Gember / dit salmen drincken inden tijdt der Peste / alle daghen nuchteren.

Een

Een Ander.

NEemt Savie/ Wijnruyt/ ende Braembladeren van elckx even veel/ siet dit in claeren Wijn met ghestooten witten Gember/ daer naer claeret ende drinckt hier af smorgens eermen uyt den huyse gaet eenen lepel oft twee.

Een seker poeder datmen sal in nemen voor de Peste / om te sweeten/ eñ de Peste uyt het lijf te veriaeghen.

NEemt vande swerte Veelbesien inden winter alsse rijp zijn een goedt deel / bewaertse voor den noot in een busse/ende maeckt daer cleyn poeder af/ ende soo daer ymant de Pest op het lijf heeft/gheeft hem soo veel oft meer als men op een goude Croone soude opnemen met witten wijn/ laet hem te bedde gaen / wel deckende dat hy wel sweet/ghesweet zijnde verandert hem van hemde/ slaeplaeckens/ ende ander decksel / soo dat niet en can gheschieden / verandert ten minsten van het hemde ende laeckenen / sommighe menschen die van dit poeder in ghenomen hebben t'savonts/ zijn smorghens wel te passe gheweest/datse lanckx den huyse hebben ghewandelt / ende gheheelijcken ghenesen/ Alexius Piemontoys seyt dit ghesien te hebben

hebben binnen Aleppen in't Jaer 1523. een die de Pest hadde / gheboren van Milaenen / ende hadde de cole onder de dije / ende noch een ander onder den slincken arm / de welcke van dit poeder inghenomē hadde / bevant hem des ander daechs mits noch eens t'savonts inghenomen hebbende de Pest kole uytghebroken waeren / daerom raet hy alle Vaderen des huysghesins / van dit poeder in tijde van noode altijdts in haer huys te hebben / ende als dan te ghebruycken.

Item neemt versche Gout-blommen / stampt-se ende druckt het Sap daer uyt / ende gheeft haer daer af te drincken een ghelas.

Een Preservatief.

NEemt Wijnruyt / Venckel / Sabie Braembesien loof / van elckx even veel / oft een hantvol al groen / stootet onder een / ende doeghet in eenen nieuwen pot / giet daer op eenen pot wijns laet het sieden tot op de helft / druckt het uyt door eenen doeck / ende doet daer by een loot wittē Gember / drinckt hier af alle dagen twee lepelen nuchteren.

Eenen sweet-dranck.

NEemt Sap van Loock / twee loot Brandewijn / Azijn / Triakel, van elckx dry loot / menghelet te samen / ende gheeft den Patient daer

af eenen lepel vol/ maer soo hy dit niet wel en soude connen inhoudē/soo hout hem een snede broots voor den neuse.

Een ander om op de Pest buyle te legghen.

SOo haest als ghy de Pest-buyle ghevoelt om dat fenijn uytwaerts te trecken/leght daer op Mostaert saet/ ende Vlier blaederen/ende Vijgen/ t'samen ghestampt boven op ghelept.

Teghen de Pest om te sweeten.

NEemt eenen aiuyn holt hem uyt / doet daer in twee dragma fijnen Triakel/legghet daer op weder dat decksel / ende bewint den aiuyn in nat werck / ende braet hem in heete asschen / wel morwe/ghebraden zijnde soo neempt de opperste pellen af ende stoot de reste in eenen Mortier/ giet daer op vier lepelen azijns die wel werm is/menghelet wel t'samen/drucket daer naer wel door eenen doeck/maecket wederom werme / gheeft dit den Patient in/ende laet hem wel sweeten / het sy voor een Eycken vier oft in't bedde wel ghedeckt zijnde.

Oft gheeft hem een dragma Solfers met een weeck Ey/ ende laet hem daer mede sweeten.

Om

Om hem vande quade locht te bevrijden.

NEemt Roosewater ende stercken azijn van Roosen t'samen gemenght/ende u aensicht ende u handen daer mede ghewasschen/sommige nemen een Pperken vanden besten Brandewijn/ende menghen daer onder twee Oncen Triakel/daer nemen sy twee ofte drij druppelen oft meer af inden mont.

Teghen de quade locht/is goet inden mont ghehouden ende gheknaut als volcht.

NEemt Zedoar wortelen/den wortel van Angelica, ende Mirra mogen oock wel gebruycken inden mont/ende eten dese mixture/neempt seven oft acht Okernoten/ses oft seven Vijgen met een hantvol Wijnruyt/ende gebrant sout/stampet wel t'samen onder den anderen/ende daer van gheknaut/het veriaecht het fenijn der Peste.

Om de Peste van het herte te trecken.

NEemt een padde ende snijtse overmits/ende bintse onder de planken vande voeten/want dit

dit voor oprecht bevonden is / ende treckt alle fenijn naer hem.

Oft neemt een ghedroochde padde ghepoedert / ende bintse in een blau doecxken / ende bint dit op de Pest buyle / dat treckt het fenijn wech / ende doet de buyle op breken.

Om een Corosief te maecken metter haest.

NEemt levenden kalck / potasschen / ende wat swerte seepe onder den anderen ghemenght / ende op de buyle gheleyt / maer eerst een Triakel plaester ghenomen / ende snijter een gadt in / ende lecht daer wat van u Corosief in een boone groot / ende een ander plaester daer boven op gheleyt / eñ laet dat soo ligghen twee oft dry uren lanck / oft meer / als ghy siet dat daer een herde schorsse is ghebrant / soo snijt daer wat met een schaersmesse in / ende leght daer nae wat Basilicon op gemengt met vercken smeer / ende sap van roode kooken / de kole nu uyt gherot zijnde / soo leght daer in dit digestief salfken / datmē sal maken van eenen dooyer van een Eye / gewasschen Terbentijn een half Once / Olie van Roosen twee dragma / menghet te samen wel onder een tot een salfken / dit gebruyct hebbende twee ofte dry oft meer daghen / soo leght daer in dese salve met Carpije, neempt Vnguentum mixtum d'welck aldus ghemaeckt wordt /

neemt

neemt Vnguentum, Egiptiaci, ende Apstolorum, van elckx een half Once/want dit suyvert seer dese Vlcere/oft neemt de salve / die wy Apium noemē/ ende de Vlceratie gesuyvert zijnde/soo incarneert-se/ ten lesten sigilleertse / nochtans altijdts sorghe draghen / datmen haer gheeft eenighe van onse Antidoten om het hert te versterken / ende te beletten dat het fenijn vande Bubone niet opwaerts en trecke / want ghelijck wy vooren hebben ghesept / meynende den Patient uyt het perijckel is / comt altemets subijt te sterven / ende dat om datter noch wel eenich fenijn int lijf is verborghen / wantse bedrieghelijck is.

Om de Pest te verleyden vande een plaetse / tot een ander plaetse.

IS de Pest onder d'Ocksele soo salmen opnemen het vel / dat boven den elleboghe op-treckende / ende steken daer een Lancette door/ maecken alsoo een openheyt / ofte isse inde Eechenisse soo doet het int been / iae sommighe steken daer wel den wortel van vier cruyt inne / om alsoo de Pest van het hert/ende van de lever te trecken.

Dese pillen zijn om het lichaem te preserveren.

NEemt een half Once Betonie / een half Once Pimpinelle, een Once Chamedrios, een half Once vande beste Mirrhæ, Aloë Epatico, een Once ende een half / Soffraen een half Once / Bolus van Armenien een half Once / dit moet al te samē heel cleyn ghestooten wesen tot cleyne poeder / daerom moeten de cruyden wel drooge zijn / ende maeckt daer pillen af met witten wijn oft water van Scabiosæ, want dese pillen worden genoemt gloriose pillen van Ioannes Damasceno, want sy preserveren gheluckichlijck het lichaem vande Peste / ende apostemen / kortsen / ende van alle sieckten des lichaems / sy versterckent de memorie / ende houden de maege suyver van alle slijm / ende verrotheyt / men machse nemen voor den eten / eñ naer den eten / de ghiefte is een dragma oft vier scrupels.

Eenighe Remedien / voor den ghemeynen man.

Niet teghenstaende dat wy gesproken hebben in dese recepten van eenighe remedien / soo heb ick voor my ghenomen eenighe remedien te verclaeren in't cort wesende tot dienst vande ghemeynen man / ende welvaert vande ghemeynte.

Inden eersten sullen wy beschrijven eene confectie / niet alleen goet wesende voor de contagieuse sieckte / maer voor alle ingenomen fenijne.

Neemt wortels van Diptamus , ghedrooghde Wijnruyt / drooghe Roosen / van elckx ses loot / Diptami , Cretensis twee loot / Radix , Ciperi, seven loot / rijpe Geneuerbesien, versche Bakeleer elckx dry loot / Naghelen , Mastick, Spicanardi, Haselvvortel elckx vier loot / Caneel / Soffraen elcx twee loot / Yreas, Agarici, Trociscati elcx twee loot / Myrrhæ een loot / ghepelde note keernen twaelf loot / Boli armeni, species librantis elcx dry loot / sout uyt Alssem ses loot / stoot het al onder een / ende sieft het door / daer na neemt Vijgen met wijn gewasschen dry vierendeel / stootse tot moes / neemt oock suycker ses pont / laet het met water wel smilten / ende doet alsdan daer by acht pont honich / laet dat samen sieden / tot dat al het water versoden is / doet als dan daer in / de

ghestooten

ghestooten Vyghen / ende twee pont Triakels, Conserue van Roosen dry vierendeel / roert het onder een /ende laetet een goede wyle sieden / roerende achter een/tot dat het wel coude gheworden is/ alsdan doet al de voorschreven specerijen daer in/ende roeret noch een ure lanck daer nae: neemt Ambra een loot/Muscus een dragma / breket t'samen met Brandewijn/spoelet het gelas met Roosen-water / ende mengheleт dat oock daer onder/ als nu eenighe groote Heeren vreesen in hare spijse oft dranck vergheven te worden / soo sullen sy van dese conserve nemen soo groot als eene haesenote/al eer sy ter Tafelen gaen / ende sy moghen alsdan vrolijck ende sekerlijck eten ende drincken/ want het fenijn en sal hun alsdan gheen schade doen/met de hulpe Godts.

Cracht van dese voorseyde Conserve.

DIt edel ende costelijck Antidotum oft Confectie en is niet alleen dienstelijck voor de schrickelijcke sieckte der Peste / maer oock teghen al ander inghegeven fenijn / oock voor alderley grove verdorven/ende onverdouwelijcke spijse oft dranck/ daer naer dat hen den mensche quaelijck bevint/ende daer uyt Febres pleurisie, Geelsucht/ ende ghebreken der maghen volghen mochten.

Item tegen alle quade humeuren ende materien/ die den mensche over langhen tijdt soude mogen vergadert hebben/daer uyt dat groote kranckheden pleghen te volghen/desghelijck is sy oock een Preservatief voor alle Kinder sieckten / ghelijck daer zijn Cortsen / Maeselen / buyck-pijne / ende wormen/ etc. Daerom datmen die sonder sorghe ghebruycken mach/want oft schoon een mensche niet vergheven en waere/soo en schadet hem niet/ want het neemt altijt de oorsaecke van een ander sieckte wech/soo sy die by den mensche vint.

Het ghebruyck van dit Antidotum.

ALs een mensche ionck oft out / op alsulcken plaetse is daer de Peste regneert hem slaeperich / swackich / met ghebroken leden / met toeloopende hitte oft coude / oft met eenighe andere benautheydt bevallen vint / het welcke de voorgaende teeckenen des braeckens zijn / ende nochtans gheen gheswillen / ofte eenighe andere uytwendighe teeckenen ghewaer en wort/ soo sal hy voor al een dragma van dese edele Confectie innemen / ende soo verre hy ionck is / soo sal hy half soo veel nemen / oft wat meer/ want het is sonder eenighe sorghe/ ende het werckt des te eer/ ende het en blijft by gheen mensche sonder werckinghe

kinghe/ende soo verre als de sieckte met coude is aencomende/ so salmẽ dit met een weynich wijns innemẽ. Dan soo verre als sy met hitte is aencomende/soo salmen dit met Roosen water oft Cardo Benedicti water innemen / soo verre den Patient den reucke niet en conste verdraghen van dese Confectie / soo salmen t'in een nat auwelken winden op dat hy't alsoo mach insicken/daer nae hem werm deckende / tot dat hy comt te sweeten/ want dese Confectie werckt al daer sy het fenijn vint/in wat plaetse dat het verborgen soude moghen wesen/

Om den Patient te versterc-ken naer het innemen der Confectie.

NAer het ingheven der Confectie / soo sal den Patient versterckende dinghen gebruycken soo wel uytwendighe als inwendighe / ende soo hy hitte oft dorste heeft / soo sal hy Sijrope van Roosen oft van Violetten drincken / met ghersten water. Item Liberantis & Manus Christi eten/ endt uytwendich sal hy een crachtich hert water ghebruycken / op de slincke borste daer het herte gheleghen is /d'welck men met der haesten aldus maken can / alsmen het selve niet gereet en heeft/ neemt dry Oncen Roosenwater/ende half soo veel azijns van Roosen / twee lepels vol van Malue-

seye / maeckt het gheel van Soffraen ende doeter onder een dragma Boli armeni Preparati, legt dit dickwils wel werm op zijn slincke borste.

Om hem te preserveren voor de Peste.

NEemt Beuernelle, Gentiane, Tormentillæ, Nater wortelen / Wijnruyte / Alssem Nootkeernen / bereyde Granaet steenen ende Geneuer besien / van elck even veel. Maeckt hier af een poeder ende drinckt daer af t'gewichte van een dragma swaer / met wat wijns / ofte mengelt daer wat Triaeckel by / ende wat wijn azijn / ende maeckter alsoo een Confectie af / neemt het gewicht van een half dragma daer van.

Noch een ander.

NEemt Wijnruyte / twee loot / Geneverbesien twee loot / keernen van Okernoten vier loot / ses Vijghen / Triaeckel een dragma / Soffraen een dragma / ende acht loot azijns / stootet al cleyn / eñ menghelet daer naer met den azijn / neemt hier af alle morghen een half dragma / gheeft daer van de kinderen ter weken twee maels.

Een ander Confectie voor de Peste.

NEempt Boli armeni, terra Sigillatæ, roodt Coral van elcx een dragma / Citroen schellen, Zeduaer, Soffraen, van elckx een dragma/ Conserve van Roosen thien loot / stoot het onder een tot een Conserve/dese Conserve moghen stoutelijck ghebruycken alle ionghe kinderen / oude lieden/ende alle bevruchte Vrouwen/een kint salmen hier van gheven het ghewicht van een Croone swaer/met Sulcker water oft met Cardo Benedicti water / waer op dat het dry oft vier uren sal vasten/ dit is menichmaels versocht / soo tot Florencen/als oock op andere plaetsen / maer alsoo verre een groot mensche de Peste op het lijf crege/ soo salmen hem van dese Conserve een loot gheven/ende fijn Triaeckel een dragma/met water van Sulcker / oft Scabiose, t'samen ghemenghelt/daer mede wel sweetende/ te bedde liggende wel toeghedeckt / ende sweeten twee oft dry uren soo lanck als hy verdraghen can.

Pillen voor de Peste/van Doctoor Ludouici de Leonibus.

℞. Aloës Succatrinæ ℥.ij. Mirrhæ ℥.j. Croci ℈.j. Rhab.elect. ℈.ij. Agarici boni ℈.j. Geriophili

 spicæ

ſpicæ cortices Cytri, ſemen Cytri, Añ. ℈. j. Tormentillæ ℈. ß. Santali rub. ʒ. ß. Boli armeni ʒ. j. Camphoræ gran. ij. cum Syrupo de acetoſitate Cytri fiant Pillulæ pro ʒ. j. nouem, van deſe pillen ſalmen alle daghen / oft om den anderen dach een twee oft drij / een half ure naer den avont-eten / innemen.

Seeckere mont-pillekens om tegen de quade locht onder de tonghe te houden.

℞. Aliptæ Muſcatæ, Gallie Muſcatę Boli armeni præparati, Maſticis Añ. ʒ. j. Gorticum Cytri, Zeduariæ, Diptami, Angelici Añ ℈. j. Cinnamomi interioris ℈. ij. Gentianiæ ℈. ß. cum infuſione tragaganthi facta cum aqua Bugloſſæ & pauco aceto fiant pillulæ inſtar lupinorum compreſſæ.

Een Confectie voor de Peste / dat by oude tijden ſeer gepreſen is gheweeſt.

NEemt Weeghbree blaeders / S. Jans cruyt / Valeriane, elcks een hant vol / bijvoet / op S. Jans dach voor den ſonnen opganck geplucket drij hant vol / ſcherft alle deſe cruyden cleyn / ende doeter bij ſoo veel Triakels als al het cruyt te ſamen

men weecht / stootet al onder een ende bewaeret alsoo/gheeft eenen Pestighen mensch daer af een dragma / ende laet hem sweeten alsoo voorzen ghesepdt is.

Een goede stercke Confectie voor de Peste.

NEemt vanden besten Triaeckel twee loot/ Metridaet een loot/van het Gulden Ey een half loot/ Species Liberantis, een dragma/ Tormentillæ, Diptamum, Boli armeni, elckx een scrupel / stoot de wortels ende den Bolus, maect daer van een Confectie met Syrope van Citroenen, al t'samen onder malcanderen ghemenght.

Aqua vitæ contra Pestem.

NEemt goeden Triaeckel, ende Mitridaet, elckx ses loot/ Ambregrise, Camphor elckx onder half loot/ Terra Sigillatæ, twee loot/ Angelica, Tormentillæ, Valeriane, wortels van Salomons seghel/ Gentiane, Beuernelle, elckx vier loot stootet al te mael grofachtich/ doet het in een ghelase Flessche/ giet daer op vier potten ghebranden wijn/ stoppet dicht toe/ stellet op een werme plaetse/ ende roeret dickmaels omme / als nu ymant de Peste op het lijf heeft / soo gheeft hem van die waeter vier lepels al eer hy comt te slapen / ende laet hem daer op sweeten.

Een Conserve voor de Peste/ om daer mede den Mensche te preserveren.

NEempt de beste Triaeckel, Conserve van Roosen elckx dry loot goeden Metridaet, twee loot/ levenden Solfer ʒ. ij. Camphor ℈.iij. Zeduare, Diptamus, Angelica, Gentiane, ronden Holvvortel, Tormentillæ, Valeriane, Duyvelsbeet, wortels van Beuernelle, van Lauësse, eeren prijs Bakeleer elckx ℈.ij. roode Mirrhæ een dragma/ Quee blaeders een dragma/ Bolus met sulcker-waeter ghewreven/ Terra Sigillatæ elckx een loot/ Soffraen ʒ.j. fijnen Caneel een loot/ species Electuarij de Gemmis vtriusque, Diamusci dulcis. Diamargariti frigidi. Diatrionsantalon, elckx een scrupel/ os de Corde Cerui ℈.ij. het gulden Ey een loot/ Sirupi, acetositatis Cytri vier loot/ aqua vitæ contra Pestem twee loot/ mengheleт al tot een Confectie/ ende doeter by thien blaederkens goudts/ van dese Confectie suldy nemen in tijdt der Peste alle morghen nuchteren/ soo veel als een erwete/ het sal u voor de Peste bewrijden/ maer soo ymant de Peste op het lijf heeft te weten een bedaecht man/ gheeft hem het ghewicht van eenen ducaet/ een Vrouwe het gewichte van eenen gout gulden/ een kint half soo veel/ met Sulcker waeter/ oft Scabiose waeter/ etc.

Een

Een seecker Remedie dickwils gheprobeert voor de Peste om te sweeten.

℞. Diascordium & ouum Philosophorum, Añ. ʒ.j. Miscæ cum aqua Card. Benedicti Calendulæ Añ. ℥.j. Miscæ fiat potus ende laet hem hier mede wel sweeten.

Om den loop te stoppen sullen wy dese remedie gebruycken.

℞. Semen lapatium acutæ pulverisentur subtiliter detur ʒ.j. cum vino Rubri austeri.

Een Ander.

℞. Radices Tormentillæ fiat pulveris detur ʒ.j. cum vino rubri. de oude Veneetsche Triaeckel met Mithridaet van elckx een half dragma/ wort hier in sonderheyt ghepresen voor den loop.

Noch een Ander.

Neemt Trociscos de Carabe ʒ.iij. Draken bloedt/ ende fijnen Honich Añ. ʒ.ß. saet van weeghbree oft van Endivie ʒ.ß. suycker vier Oncen/siet het al te samen in Roosen water ende giet daer koecxkens af.

De sommighe nemen oock wel eenen doyer van een Ey/ende het Poeder van een ghestampte Eeckele / een note Muscatæ, poeder van granaet appel schellen / dit t'samen onder malcanderen gheroert / ende op een Tichel koeckxkens af ghebacken.

Een Corosief om de Pestbuyle mede te openen, ende het vleesch vā malcanderen te scheuren om alsoo den mensche te ontlasten vande venijnighe materie der Peste.

NEemt stercke seepsieders looghe onder half pont/cooperroot/salpeeter / eñ armoniaeck van elckx een half Once/siet het al t'samen in een coper panneken oft aerde panne tot dat alle haere vochticheyt verbloghen is / ende alst nu beghint dick te worđe/soo doeter by twee dragma Opium ende siet het voorts al samen tot eenen steen/ ende bewaeret dicht toe ghestopt in een Flesken datter gheen lochte in en come / dit doet zijn werck met cleyne pijn.

Een ander Corosief.

NEemt vande beste Zeepsieders looghe dier om crijgen is een pont / dit siet als boven tot dat haer vochticheyt al verbloghen is / ende hem sedt tot steen/ als dan salmen dit met een spaetelken af steken / ende bewaeren als boven ghescreven staet.

Wy

Wy sullen dit tractaet der Peste sluyten met de dootlijcke teeckenen: Quia mors est vltima linia.

DE doodelijcke teeckenen zijn dese/ te weten/ als het herte is bevanghen met dese furieuse sieckte/soo zijn daer stercke cortsen / de tonghe seer drooghe ende swert/alsoo dat den Patient qualijcken sijnen adem can inhaelen/ jae datse meer zijn arbeydende om den adem in te haelen/ als om wt te laeten gaen/het welck is gheschiedende/ eñ dat door een abominable groote hitte die daer int lichaem wort behouden / daer by hebben sy eenen uytermaeten grooten dorst / jae datse den selven met gheenderley dranckeu en connen verslaen/ ende en connen oock tot gheen ruste ofte slaep geraecken/ alsoo datse nootsaeckelijcken tot een rasernije moeten comen / waer door datse comen te sterven onsinnich/ ende dul worden/ ende sterven ghelijck dulle menschen/sy crijghen oock eenighe spasmeringhe door het gheheel lichaem/alsoo dat alle haer zenuen worden ghetrocken/ het t'geheel lichaem door / wordt oock met eenen terribilen hick ghequelt / ende worden met veel flauten bespronghen / waer in sy subijt comen te sterven/ hebben oock den pols furieus eñ haestich slaende sonder

ſonder mate te houden / waer door men can ghe-
mercken dat alle de crachten des lichaems ſeer
ontſteken zijn / Alſoo datſe ſeer ongeduerich zijn/
haer ſmijtende van d'eene plaetſe tot de andere/
ende en doen anders niet als braecken/ het welck
comt door de fenijnighe materie der herten / ende
de materie die daer beſloten leydt in den crop der
maeghen ende aldaer is verdeylt/welcke materie
is groen van koleure ſeer ſtinckende / inde ſom-
mighe is ſwert ende root / ende ſomtijdts niet als
claer bloedt/ sy hebben oock het cout ſweet / het
aenſicht peertſch ſchricktelijckē om aen te ſien / en-
de ſwert met een verdraeyt gheſichte / zijn oock
heeſch ſprekende/half ſtaemelende/zijn oock haer
memorie quijt / ende al iſt datſe toe worden ghe-
ſproken gheven geen antwoort van propoſt / heb-
ben oock een ſwerte ofte peertſch Urine/ſoo verre
als oock den Patient eenighe Peſt-kole hebben/
waer van dat het vleeſch ſwert wort ende drooge/
ghelijck het vleeſch dat verbrant is/ ende de ghe-
ſwillen innewaerts trecken / ende niet meer ghe-
ſien en worden/daer by datſe oock eenen coloriec-
ken buyckloop hebben / ende dat ſonder eenighe
verlichtinghe vanden Patient/ende de excremen-
ten zijn ſeer ſtinckende / ſubtijl ende taey zijn / eñ
daer by verſcheyden van coleure / ghelijck groen/
ſwert/ als ſpaens groen / ende dat met menichte
van wormen / de welcke beteeckenen een groote
corruptie van humeuren / deſe zijn oock dootlijc-
ken /

ken / oock soo haeren neuse verdraept staet / met eenen ghedwonghen lach / dat zijn alle dootlijcke teeckenen / doch soo bidde ick alle Chyrurgijnen / niet teghenstaende alle dese teeckenen ghesien hebbende den Patient niet en willen verlaeten / want de nature can somtijts veel wonderlijcke dingen ghedoen / ende dat teghen de opinie van alle Medicijns / ende Chyrurgijns.

Aldus om dit Traetaet te sluyten soo bidde den goetwillighen Leser het verhael deses boeckx / in danck te nemen / ende sijnder eenighe fouten dat hy die corrigere ende bedecke / ende my onderwijse sonder groote blammatie / op dat ick vanden ghenen de welcke in dese practijcke beter geinstitueert mach worden / door welcke instructie / ende tot meerder verstant mach comen / niet alleen voor my selven maer tot consolatie oft vertroostinghe van onsen naesten / op dat hem een yghelijck te beter mach weten te wachten / ende hem beter te beschermen ende te bewaeren van dese contagieuse sieckte door hulpe van Godt almachtich als opperste Medicijn meester ende ghesontmaecker / wiens naem van eeuwicheydt tot eeuwichept sy ghebenedijdt inder eeuwicheydt / Amen.

Vande Medicinaele gewichten die in desen boecke gheteeckent staen in alle de Recepten/ende hoemen elck teecken kennen sal / ende watse bedieden.

Men moet vveten dat een pont medicinael moet vvesen tvvaelf oncen oft 24. loot.

Een pont schrijftmen aldus ℔.j.
Een half pont ℔. ß.
Onderhalf pont ℔.j.& ß.
De Oncen schrijftmen aldus ℥.j.
Een half Once aldus ℥.ß.
Onderhalf Once ℥.j & ß.
Een dragma aldus ʒ.j.
Een half dragma ʒ.ß.
Onderhalf dragma ʒ.j.& ß.
De scrupels schrijftmen aldus ℈.j.
Een half scrupel ℈.ß.
Onderhalf scrupel ℈.j. & ß.
In een dragma gaen drij scrupels
Een hantvol beteeckent m.
Een half hantvol m. ß.
Onderhalf hantvol m.j.&.ß.
p.dat beteeckent soo veel alsmen met drij vingheren can opvatten.
Alsser staet gran. dat beteeckent het ghene dat een tervven graen ofte gherstengraen is van de grootste. Añ. beteeckent van elcx even veel.

F I N I S.

De Tafel
OFT
Inhoudt deses Boeckx.

HET EERSTE CAPITTEL.

CAP.

Een

FINIS.

APPROBATIO.

MVltorum ſanitati conducit, ſi typis mandetur hic tractatus de Peſte, & multorum de manibus teratur actum 12. Octob. 1633.

GASPAR ESTRIX.
Librorum Cenſor.